

EIROPAS KOPIENAS INICIATĪVAS EQUAL PROJEKTS

„KLUSĀS ROKAS”

Projekta nacionālie sadarbības partneri :

VALSTS AGENTŪRA „SOCIĀLĀS INTEGRĀCIJAS CENTRS”, NEDZIRDĪGO JAUNIEŠU UN VIŅU
DRAUGU ORGANIZĀCIJA „EFRAIMS”, HUMĀNO INICIATĪVU ATBALSTA FONDS, VALMIERAS
PILSĒTAS DOME, RĒZEKNES PILSĒTAS DOMES SOCIĀLĀS APRŪPES PĀRVALDE

KONCEPCIJA NEDZIRDĪGO UN SMAGI VĀJDZIRDĪGO SPECIĀLO IZGLĪTĪBAS IESTĀŽU ABSOLVENTU INTEGRĀCIJAI PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ, DARBA TIRGŪ. MODUĻU SISTĒMAPRAKSTS

RĪGA
2006. gads

SATURS

1. Ievads

- 1.1. Konceptijas mērķis un uzdevums
- 1.2. Atbilstība valsts politikas nostādnēm
- 1.3. Atbilstība starptautiskajiem tiesību aktiem
- 1.4. Izmantotā terminoloģija, definīcijas

2. Problēmu izklāsts

- 2.1. Situācijas apraksts
- 2.2. Tiesību aktu raksturojums
- 2.3. Starptautiskā pieredze
- 2.4. Sekas, ja problēma netiks risināta

3. Konceptijas apraksts

- 3.1. Sistēmapraksts - sastāvdaļas, modularitāte, konversija, integrētā pieeja, atbildību norobežošana
- 3.2. Metodoloģijas pamatojums
- 3.3. Nepieciešamie tiesību aktu grozījumi

4. Indikatīvs nepieciešamā finansējuma aprēķins

5. Pielikumi ar priekšlikumiem likumdošanas un normatīvo aktu izmaiņām

1. IEVADS

1.1. Konceptijas mērķis un uzdevums

Klasiskajā izpratnē koncepcija – tie ir „sistēmā apkopoti uzskati; izskaidrojuma un izpratnes forma, kas balstīta uz noteiktas teorijas pamatatziņām”

LNS projekta Klusās rokas izstrādātā Koncepcija balstās uz atziņu par jebkura veida (t.sk. sociālās, ekonomiskās, politiskās un kulturālās) tiesību un iespēju ierobežojošu faktoru izskaušanas nepieciešamību kā būtiskāko priekšnosacījumu ikviena iedzīvotāja cilvēktiesību nodrošināšanai un viņa labklājības veicināšanai. Formāli izglītības iegūšanu nedzirdīgajiem garantē Latvijas likumdošana un starptautiskie normatīvie dokumenti, kas ir pietiekams pamats, lai veidotu patiesu vienlīdzību izglītības sistēmā. Tomēr, analizējot pieejamo statistiku un pētījumus, jāsecina, ka nedzirdīgajiem cilvēkiem Latvijā pastāv virkne problēmu konkurētspējīgas izglītības iegūšanā un deklarētās iespējas netiek nodrošinātas pilnībā.

Ne mazāk svarīgs ir tas apstāklis, ka reāla un pilnvērtīga nedzirdīgo cilvēku integrācija izglītības sistēmās būtu pamatinstruments šīs sociālās atstumtības riska zonā esošās tautas daļas ilgtspējīgas ekonomiskās un sociālās pašrealizēšanās nodrošināšanai. Zemais izglītības līmenis ir kavējošs faktors dzirdes invalīdu spēju un iespēju optimālai realizācijai. Nedzirdīgo cilvēku līdzdalības ierobežošana jebkurā dzīves sfērā noved pie pašizolācijas, nepilnvērtības sajūtas, psiholoģiskām barjerām iekļauties sabiedriskajā dzīvē. Līdz ar to šie cilvēki nespēj efektīvi aizstāvēt savas intereses, veidot pilnvērtīgu ģimenes dzīvi un izmantot demokrātiskas sabiedrības radītās iespējas. Kopumā nevienlīdzība izglītības sistēmā (kaut arī intervenču zonas konkrētajā jautājumā tas attiecas uz mazu sabiedrības daļu) rada neelastīgu sabiedrību, kura nav spējīga mobilizēties jaunu pārbaudījumu un risinājumu meklējumu priekšā, atbildēt uz jauniem izaicinājumiem.

Izstrādājot koncepciju par nedzirdīgo jauniešu integrāciju profesionālās izglītības sistēmā Latvijā, tika plānots sasniegt divus **paralēlus un savstarpēji saistītus VISPĀRĒJOS mērķus:**

1. lai ikvienam iedzīvotājam tiktu nodrošinātas cilvēktiesības - vienādas tiesības, vienāda atbildība un vienāda pieeja resursiem un to izmantošanas iespējām, kā arī visaugstākais labklājības līmenis neatkarīgi no viņa veselības stāvokļa.

2. lai visefektīvāk veicinātu visas tautas sociālo un ekonomisko attīstību.

Koncepcijas TIEŠAIS mērķis

ir pilnvērtīgi integrēt nedzirdīgos jauniešus profesionālās izglītības sistēmā, līdz ar to nodrošinot viņiem iespēju iegūt konkurētspējīgu profesiju, kļūt par pilnvērtīgiem un pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem.

Koncepcijas UZDEVUMI ir:

- 1) iezīmēt prioritāros jautājumus (problēmas un to iespējamās sekas) nedzirdīgo profesionālās izglītības jomā Latvijā;
- 2) iezīmēt pieejas un darbības ietvaru šo jautājumu visefektīvākajai risināšanai.

1.2. Atbilstība valsts politikas nostādnēm

Darba tirgus prasībām atbilstošas, sabalansētas un mūsdienīgas izglītības sistēmas ieviešana, visām iedzīvotāju grupām vienādu iespēju un sociālās iekļaušanas nodrošināšana ir viens no priekšnoteikumiem, lai Latvijā veidotos konkurētspējīga ekonomika un darbaspēks. Visu sociālās atstumtības riska zonā esošo iedzīvotāju grupu, īpaši invalīdu, sociālajai integrācijai ir svarīga loma patstāvīgas nacionālās ekonomikas attīstības nodrošināšanā.

Viena no šīm sociālās atstumtības riska grupām ir jaunieši ar speciālām vajadzībām. Jaunieši ar garīgās attīstības, fiziskās attīstības – kustību traucējumiem, arī jaunieši – dzirdes invalīdi. Šiem jauniešiem ir nepieciešams īpašs atbalsts, lai viņi varētu integrēties izglītības sistēmā, lai varētu izglītoties un attīstītu savas sociālās un darba iemaņas un prasmes, lai turpmāk spētu pilnvērtīgi veidot savu ģimenes dzīvi, iekļauties sabiedrībā.

Izglītības likuma 3.pants „Tiesības uz izglītību” nosaka, ka bērniem ir vienlīdzīgas tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no veselības stāvokļa un dzīvesvietas. Šī likuma 7.pantā „Izglītības mērķgrupas” kā viena no mērķgrupām ir definēta - „personas ar speciālām vajadzībām”. Saskaņā ar Vispārējās izglītības likuma 49.panta otro daļu speciālā izglītība rada iespējas un apstākļus izglītojamiem ar speciālām vajadzībām iegūt savam veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim atbilstošu izglītību jebkurā izglītības iestādē, vienlaikus nodrošinot izglītojamā pedagoģiski psiholoģisko un medicīnisko korekciju, sagatavotību darbam un dzīvei sabiedrībā. Tātad teorētiski nepieciešamā normatīvā bāze izglītības iegūšanai Latvijā ir. Praksē to realizējot, saduramies ar problēmām.

Jauniešu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu, izglītošanu vispārējās vai profesionālās izglītības sistēmās kavē daudzi faktori - atbilstošu apmācības programmu, metodoloģiju, mācību un metodisko materiālu trūkums, atbilstošu speciālistu – surdotulku, asistentu trūkums, kā arī nepietiekama skolotāju kvalifikācija vai pat to trūkums. Tādēļ ir nepieciešama gan pedagogu kompetenču paaugstināšana darbam integrētajās klasēs un grupās, gan mācību metodisko materiālu, jaunu mācību metožu izstrāde izglītības ieguvei jauniešiem ar speciālām vajadzībām.

Lai veicinātu iekļaujošās izglītības attīstību, saskaņā ar IZM izstrādātajām Izglītības attīstības pamatnostādņem 2007.–2013.gadiem, tiek plānots izveidot atbalsta sistēmu izglītojamo ar speciālām vajadzībām iekļaušanai vispārējās izglītības iestādēs, nodibinot Valsts speciālās izglītības centru konsultatīvi metodiskā darba nodrošināšanai, kā arī atbalstīt reģionālo speciālās izglītības centru izveidi un veicināt pedagoģiski medicīnisko komisiju kompetences pilnveidi un statusa nostiprināšanu. Turpmāku attīstību iegūs integratīvās izglītības politika, kas radīs jaunus izaicinājumus un jaunas iespējas. Līdz ar to nedzirdīgajiem jauniešiem pavērsies jaunas iespējas un radīsies arī jaunas problēmas izglītības ieguvei. Formālas aktivitātes, nepietiekami izdiskutēti un pārbaudīti pasākumi var stāvokli vēl vairāk pasliktināt.

1.3. Atbilstība starptautiskajiem tiesību aktiem

Koncepcijas pamatnostādnes balstās uz sekojošiem starptautiskajiem tiesību aktiem, kuriem Latvija ir pievienojusies, vai arī izmanto valsts iekšējā likumdošanā :

1.Vispārējā cilvēka tiesību deklarācija (ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 1948.gada 10.decembrī)

deklarācijas 26.pants nosaka, ka

„ikvienam ir tiesības uz izglītību... Tehniskajai un profesionālajai izglītībai ir jābūt vispār pieejamai, un augstākai izglītībai ir jābūt vienādi pieejamai visiem – atbilstoši spējām.”

(Cilvēktiesību centrs, Cilvēka tiesības Starptautisko līgumu krājums I sējums (pirmā daļa) Universālie līgumi, Apvienotās Nācijas, Ņujorka un Ženēva, 1994., 5.lpp.)

2. ANO Invalīdu tiesību deklarācija (Pasludināta ar Ģenerālās Asamblejas 1975.gada 9.decembra rezolūciju 3447)

ANO Invalīdu tiesību deklarācijas 3. pants nosaka:

“Invalīdiem ir neatņemamas tiesības uz respektu pret viņu cilvēcisko cieņu. Invalīdiem, lai kāda būtu viņu defekta un nespējas izcelsme, raksturs un smaguma pakāpe, ir tādas pašas pamattiesības kā viņu tāda paša vecuma līdzpilsoņiem, kas vispirmām kārtām nozīmē tiesības baudīt pieklājīgu dzīvi, kas būtu cik vien iespējams normāla un pilnvērtīga. Savukārt 7. pants paredz: Invalīdiem ir tiesības uz ekonomisko un sociālo nodrošinātību un pieklājīgu dzīves līmeni. Viņiem ir tiesības pēc savām spējām iegūt un saglabāt darbu vai nodoties lietderīgai, produktīvai un atalgotai darbībai un iestāties arodbiedrībās”

3. Paraugnoteikumi par vienādām iespējām visiem (Pieņemti Apvienoto Nāciju Ģenerālās Asamblejas 48.sesijā 1993.gada 20.decembrī (Rezolūcija 48/96)

Apvienoto Nāciju Organizācija 1993. gadā pieņēmusi īpašu dokumentu - Paraugnoteikumus, kam ir jāpalīdz invalīdiem veidot savu dzīvi tādu pašu kā ikvienam citam cilvēkam.

Noteikumi iesaka, kas jādara valstij, lai padarītu invalīdu dzīvi vieglāku un dotu viņiem iespēju būt vienlīdzīgiem. Šie noteikumi nav likums, tāpēc katrai valstij ir iespēja izvēlēties - pildīt tos vai nepildīt.

Noteikumos ir ietvertas gan vissvarīgākās cilvēktiesību normas, gan arī daudzas pilsoņtiesības, kas jau ir noteiktas Latvijas likumdošanā. Noteikumi balstās uz sekojošiem pamatprincipiem:

- Ikvienam sabiedrības loceklim ir jāsaņem vienādi pakalpojumi, palīdzība un informācija
- Ikvienam ir jābūt iespējai aktīvi piedalīties sabiedrības dzīvē
- Ikvienam ir jābūt vienlīdzīgam ar apkārtējiem un jāsaņem vienlīdzīgas iespējas dzīvē

Īpašu uzmanību piesaistīja Paraugnoteikumu 7.noteikuma 3.panta „c” punkts, kurā tiek akcentēts, ka valstīm savas darbības programmās vajadzētu iekļaut:

”nodrošināšanu ar atbilstošu profesionālo apmācību un darbā iekārtošanu, kā arī nepārtrauktu palīdzību, kā piemēram individuālā palīdzība un tulka pakalpojumi”

Kā jau iepriekš tika minēts Latvijā šādas tiesības pastāv, diemžēl tikai formāli, jo atbilstoša profesionālā apmācība tiek sniegta atsevišķās profesijās (profesionālā rehabilitācija un atsevišķas programmas), tulka pakalpojumu apjoms ir minimāls.

1998. gadā Latvijas valdība pieņēma Konceptiju par invalīdu tiesībām "Vienādas iespējas visiem", kas ir balstīta uz ANO Paraugnoteikumiem

4. Konvencija “Eiropas Sociālā Harta” (Hartu parakstījušās Eiropas Padomes dalībvalstis 10.18.1961.)

Šajā Eiropas Savienības svarīgajā dokumentā invalīdiem tiek atvēlēta īpaša vieta un panta saturs skan šādi:

“15. pants

Invalīdu un garīgi atpalikušu personu tiesības uz arodapmācību, rehabilitāciju un sociālo iekārtošanu

Lai nodrošinātu efektīvu invalīdu un garīgi atpalikušu personu tiesību uz arodapmācību, rehabilitāciju un sociālo iekārtošanu izmantošanu, Līgumslēdzējas puses apņemas:

1. veikt atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu apmācību iespējas, ieskaitot, ja nepieciešams, specializētas institūcijas - kā sabiedriskas, tā privātas;

2. veikt atbilstošus pasākumus, lai personas, kam ir invaliditāte, iekārtotu darbā, tai skaitā specializētās uzturēšanās iestādēs, specializētās darba vietās, un pasākumus, kas mudinātu darba devējus pieņemt darbā personas, kam ir invaliditāte

Invalīdu un garīgi atpalikušo personu tiesības uz neatkarību, integrāciju un dalību sabiedriskajā dzīvē

Lai nodrošinātu efektīvu invalīdu un garīgi atpalikušo personu, neatkarīgi no viņu vecuma un invaliditātes veida un izcelsmes, tiesību uz neatkarību, integrāciju un dalību sabiedriskajā dzīvē, Līgumslēdzējas puses apņemas īpaši:

1. pieņemt nepieciešamos mērus, lai nodrošinātu invalīdus ar orientāciju, izglītību un arodapmācību vispārējās iekārtas struktūrā, kur tas ir iespējams, un, ja nepieciešams - specializētās institūcijās, kā sabiedriskas, tā privātas

“15. pants attiecas uz cilvēkiem, kas ir fiziski un/vai garīgi invalīdi.

1. punkts – Invalīdu tiesības uz arodapmācību

Arodapmācība cilvēkiem, kam ir invaliditāte, tiek uzskatīta par nepārtrauktu procesu, kas ietver pamatizglītību skolā, tehnisko apmācību, kas noved pie noteiktas kvalifikācijas un pārapmācība cilvēkiem, kuri ieguvuši invaliditāti arodslimības vai darba negadījuma rezultātā.

Nepieciešams šī procesa blakusprocess ir regulārs invalīdu profesionālās piemērotības novērtējums ar mērķi – ar viņu piekrišanu – izstrādāt rehabilitācijas programmu, kas atbilstu viņu spējām un vajadzībām.

Centieni sniegt apmācību nedrīkst apstāties pie programmas formulēšanas: 15. pants prasa, lai praksē būtu pieejamas piemērotas mācību telpas pietiekamā daudzumā. Tas nozīmē:

- nodrošināt aprīkojumu, kas ļautu invalīdiem sekot mācību programmām normālos apstākļos (mācību materiāli, iekļūšana mācību telpās utt.)

- mācību spēki: visiem darbiniekiem, kas iesaistīti invalīdu rehabilitācijā, vai iesākumā – viņu profesionālās piemērotības novērtēšanā, ir jāsaņem pienācīga apmācība;

- sniegt finansiālu atbalstu, lai segtu papildu izmaksas, ko rada invaliditāte.

15. pants neprasa, lai puses piemērotu īpašu politiku attiecībā uz invalīdu nodarbinātību un iekārtošanu darbā. Ja tās respektē noteiktus nosacījumus attiecībā uz mērķi reāli piedalīties ekonomiskajā dzīvē uz vienlīdzīgiem pamatiem, tās var brīvi izvēlēties tādas līdzekļus, kādus vien vēlas.

5. Eiropas Padomes Rekomendācija Nr. R (92) 6 par saskaņotu rehabilitācijas politiku cilvēkiem ar ierobežotu rīcības spēju (1992.gada 9.aprīlī pieņēmusi Ministru Komiteja 474.ministru vietnieku sēdē.)

Rekomendācijas pielikums satur daudz vērtīgu ieteikumu dalībvalstīm attiecībā uz personu ar invaliditāti nodarbinātību un arodizglītību tai skaitā (VI un VII nodaļas)

Viens no rekomendācijā ietvertajiem principiem paredz pilnvērtīgas un aktīvas līdzdalības sabiedrības dzīvē garantēšanu, valstīm jāīstenojot saskaņotu, globālu un visaptverošu politiku sadarbībā ar cilvēkiem ar ierobežotu rīcības spēju un kā viņu pašu, tā viņiem domātajām organizācijām, lai nodrošinātu visu cilvēkiem ar ierobežotu rīcības spēju nepieciešamo palīdzību. Šī politika attiecas arī uz nodarbinātību, arodorientāciju un arodizglītību

6. Visaptveroša starptautiskā konvencija par invalīdu tiesībām un atbalstu (*CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES*) pieņemta ANO Ģenerālajā asamblejā 2006. gada 13. decembrī, kura nosaka:

24. punkts, Izglītība

3(b) iespējas mācīties zīmju valodā un nedzirdīgo cilvēku valodas identitātes atbalsts

3(c) nodrošināt, ka personu izglītība, sevišķi bērnu, kuri ir neredzīgi, nedzirdīgi un neredzīgi – nedzirdīgi, tiek nodrošināta viņiem vispieņemamākajā valodā un veidā, kas nozīmē individuālu komunikāciju ar mērķi maksimizēt viņu akadēmisko un sociālo iekļaušanu.

4. Lai palīdzētu nodrošināt šīs tiesības Dalībvalstīm jāveic pasākumi, lai algotu skolotājus, tajā skaitā cilvēkus ar invaliditāti, kuri brīvi pārvalda nedzirdīgo zīmju valodu, braila rakstu, kā arī nodrošināt profesionāļu un citu darbinieku apmācību. Šīm apmācībām jāiekļauj speciālas zināšanas par personu ar speciālām vajadzībām komunikāciju īpatnībām, izglītošanas tehniskajiem palīg līdzekļiem un materiāliem.
(tulkojums nav autorizēts)

1.4. Izmantotā terminoloģija, definīcijas

Vienotas terminoloģijas trūkums ir viena no blakusproblēmām, ar kurām saskārās darba grupa. Šis aspekts nav Konceptijas intervenču objekts, tomēr atzīmējams apstāklis, kas traucēja izprast problēmas un izstrādāt atbilstošus priekšlikumus to novēršanai.

Koncepcijā izmantotās terminoloģijas skaidrojums:

“De jure” līdztiesība – formālā, legālā līdztiesība. Līdztiesība ir garantēta Satversmē, valsts likumdošanā.

“De facto” līdztiesība – reālā līdztiesība. Neskatoties uz likumu normu esamību vai neesamību, līdztiesība izpaužas reālās dzīves situācijās. Nedzirdīgajiem nav sistemātisku ierobežojumu (nevienlīdzīgo iespēju, nevienlīdzīgo pienākumu, nevienlīdzīgo dzīves situāciju vai statusu) de jure līdztiesības īstenošanai.

Invalīds - persona, kurai sakarā ar slimību, traumu vai iedzimtu defektu izraisītiem orgānu sistēmu funkciju traucējumiem ir nepieciešama papildu medicīniskā un sociālā palīdzība un kurai ir noteikta invaliditāte likumā un citos normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā

Karjeras izglītība - plānots pasākumu, kursu un programmu nodrošinājums izglītības iestādēs, lai mācītu un palīdzētu izglītojamajiem apgūt un attīstīt prasmes savu interešu, spēju un iespēju samērošanā, savu karjeras mērķu izvirzīšanā un karjeras vadīšanā un sniegtu zināšanas un izpratni par darba pasauli, tās saikni ar izglītību, par karjeras plānošanu un attīstīšanu visa mūža garumā.

Koncepcija - „sistēmā apkopoti uzskati; izskaidrojuma un izpratnes forma, kas balstīta uz noteiktas teorijas pamatatziņām”

Profesionālā orientācija - palīdzība cilvēkam, lai veicinātu sevis izzināšanu, savas profesionālās ievirzes apzināšanu, padziļinātu izpratni par izglītību un iespējām darba tirgū un atklātu to profesionālo virzienu, kas vislabāk atbilst cilvēka personībai, viņa vērtībām, mērķiem. Šis process sekmē apzinātu un patstāvīgu karjeras lēmumu pieņemšanu..

Palīdzība karjeras plānošanā – karjeras konsultanta vadīts, uz indivīdu vērsts process ar mērķi sekmēt indivīda apzināta un patstāvīga lēmuma pieņemšanu par karjeras plānošanu un attīstību.

Pieejamība – ar šo terminu ir jāsaprot ne tikai formālās iespējas piekļūt resursiem un to izmantošanai, bet arī visu (t.sk. ekonomisko, sociālo, u.c.) šķēršļu novēršana, lai praktiski tiktu nodrošināta piekļūšanas iespēja.

Profesionālās piemērotības noteikšana – karjeras konsultanta vadīts uz indivīdu vērsts pasākumu kopums, kas ļauj izvērtēt indivīda atbilstību konkrētās profesijas izvirzītajām prasībām novērtēšanu, ņemot vērā viņa intereses, prasmes, zināšanas, vispārējās un funkcionālās spējas.

Profesionālā izglītība – praktiska un teorētiska sagatavošanās darbībai noteiktā profesijā, profesionālās kvalifikācijas ieguvei un pilnveidei;

Speciālā izglītība – personām ar speciālām vajadzībām un veselības traucējumiem vai arī speciālām vajadzībām vai veselības traucējumiem adaptēta vispārējā un profesionālā izglītība;

Tiešā diskriminācija un

netiešā diskriminācija - tiešā diskriminācija izpaužas situācijās, kur nedzirdīgajam tiešā veidā ir liegta kāda iespēja tikai viņa vai viņas invaliditātes dēļ. Netiešā diskriminācija izpaužas situācijās, kurās nedzirdīgajiem ir netiešā veidā liegta iespēja īstenot savas tiesības sociālo, ekonomisko, kulturālo, vēsturisko vai citu faktoru dēļ. Šīs diskriminācijas rezultātā nedzirdīgajiem veidojas nevienlīdzīgas lomas sabiedrībā un nevienlīdzīgas iespējas. Netieša diskriminācija notiek tad, ja acīmredzami neitrāla noteikuma, kritērija vai prakses dēļ personas, kuras atbalsta kopēju reliģiju vai uzskatus, kurām ir konkrēta invaliditāte, konkrēts vecums vai konkrēta seksuālā orientācija, atrodas konkrētā nelabvēlīgā situācijā salīdzinājumā ar otru personu.

Zīmju valoda - Zīmju valoda ir valoda, kuras lietotāji izmanto manuālo (roku) komunikāciju skaņu komunikācijas vietā. Lai izteiktu vārdu

nozīmi (jēgu) tajā ir nepieciešama vienlaicīga roku un ķermeņa stāvokļa, to orientācijas un kustību kombinācija, kas apvienojumā ar sejas mīmiku, izsaka runātāja domas. Zīmju valoda tiek attīstīta nedzirdīgu cilvēku sabiedrībā. To lieto paši nedzirdīgie, vārdzirdīgie, viņu tulki, draugi un ģimenes. Zīmju valodu lieto arī cilvēki ar runas problēmām.

Zīmju valodas tulks – persona ar atbilstošu izglītību, kas spēj gan tieši, gan atgriezeniski tulkot tekstus latviešu skaņu un zīmju valodā saziņā starp nedzirdīgo cilvēku un dzirdīgo cilvēku. Šīs personas pārzina nedzirdīgo kultūru un psiholoģiju un ir apguvušas mutvārdu, vizuālās (manuālās) un rakstveida tulkošanas iemaņas saziņai ar nedzirdīgajiem cilvēkiem un spēj tulkot lekcijas, uzrunas, kā arī citas mutiskās saziņas formas latviešu valodā. Atbilstoši profesionālās kvalifikācijas līmenim šīs personas Profesiju klasifikatorā iedalās trīs grupās – latviešu zīmju valodas tulks, surdotulks un nedzirdīgo tulks.

Koncepcijā izmantotie īsinājumi:

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

LM – Labklājības ministrija

EM – Ekonomikas ministrija

PKIVA – Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra

PIAA – Profesionālās izglītības attīstības aģentūra

KAAS – Karjeras attīstības atbalsta sistēma

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

SIC – Sociālās integrācijas centrs

IT – Informācijas tehnoloģijas

2.PROBLĒMU IZKLĀSTS

2.1. Situācijas apraksts

Izglītības likuma 3.pants „Tiesības uz izglītību” nosaka, ka bērniem ir vienlīdzīgas tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no veselības stāvokļa un dzīvesvietas. Šī likuma 7.pantā „Izglītības mērķgrupas” kā viena no mērķgrupām ir definēta - „personas ar speciālām vajadzībām”. Saskaņā ar Vispārējās izglītības likuma 49.panta otro daļu speciālā izglītība rada iespējas un apstākļus izglītojamiem ar speciālām vajadzībām iegūt savam veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim atbilstošu izglītību jebkurā izglītības iestādē, vienlaikus nodrošinot izglītojamā pedagoģiski psiholoģisko un medicīnisko korekciju, sagatavotību darbam un dzīvei sabiedrībā.

Taču mūsdienu izaicinājumi, kuriem pamatā ir ārkārtīgi straujā jauno tehnoloģiju attīstība, deklarēto atbalstu liek koriģēt nepārtraukti, pielāgot to īstermiņa un ilgtermiņa perspektīvām, nodrošināt jaunus, inovatīvus risinājumus. Īpaši svarīgi un neatliekami šie pasākumi ir jauniešiem, kuri vēl nav izdarījuši savu karjeras izvēli, dubultsvarīgi tas ir jauniešiem ar speciālām vajadzībām.

Problēmas rada nedzirdīgo speciālās izglītības sistēmas efektivitāte, iegūtās izglītības kvalitāte, tās attiecība uz pieprasījumu darba tirgū un kopumā - ietekme ilgtermiņā uz tautsaimniecību un bezdarba iestāšanās risku. Šāda situācija nosaka to, ka vēlāk valstij jāiegulda lieli līdzekļi pārkvalifikācijā un pašiem nedzirdīgajiem izlemjot pāriet citā profesijā, tas bieži notiek pārāk vēlu un praktiski ir grūti izdarāms.

Koncepcijas situācijas raksturojums iezīmēs būtiskākās tendences visās izglītības ieguves direktoriņās.

1) Jau agrā bērnībā nedzirdīgie bērni tiek atrauti no ģimenēm. Lielākā daļa no viņiem līdz pat 20 gadu vecumam spiesti dzīvot vispirms vienīgajā specializētajā bērnudārzā Rīgā, pēc tam specializētajās mācību iestādēs Rīgā, Valmierā (vājdzirdīgie) un Daugavpilī (nedzirdīgie un vājdzirdīgie krieviski runājošie bērni), rezultātā nedzirdīgo ģimenēm tiek liegta iespēja veidot harmonisku ģimenes dzīvi, tiek izkropļota pati ģimenes būtība, nemaz nerunājot par cilvēktiesību ievērošanu. Šīs absurdās sistēmas darbības rezultātā nedzirdīgie ne tikai iegūst zemu izglītības līmeni, bet arī nonāk autsaideru situācijā pēc skolu beigšanas. Ārkārtīgi vājas ir skolu absolventu valsts valodas zināšanas (īpaši rakstītās), izpratne par abstraktiem jēdzieniem un parādībām. Dzirdes invalīdu integrācijas iespējas darba tirgū un profesionālās izglītības un karjeras izredzes ir cieši saistītas arī ar viņu valsts valodas zināšanām. Diemžēl latviešu valodas apmācība speciālajās izglītības iestādēs netiek

nodrošināta tādā līmenī, lai viņi varētu veiksmīgi turpināt profesionālo vai augstāko izglītību un veiksmīgi integrēties darba tirgū.

Ar lielām grūtībām tālākās izglītības un profesijas izvēlē saskaras speciālo skolu audzēkņi. Par nedzirdīgajiem skolniekiem vispār nav statistikas, bet PKIVA 2005.gada dati, kas iegūti, aptaujājot 656 12.klases skolēnus dažādās Latvijas skolās, liecina, ka 35% divpadsmitklasnieku bija izvēlējušies nākamo profesiju, 50% aptaujāto padomā bija vairākas profesiju alternatīvas, bet 15% vēl nebija izdarījuši izvēli; taču 54% aptaujāto atzina, ka viņiem nepieciešama palīdzība profesijas izvēlē, 38% atzina, ka viņiem ir grūti orientēties pieejamajā informācijā, 35% norāda, ka viņiem nav pieejama profesionāla palīdzība, 32% norāda, ka skolā nav pieejama nepieciešamā palīdzība. Ja tiktu veikta aptauja starp nedzirdīgajiem audzēkņiem, situācija izrādītos daudz dramatiskāka.

Mērķtiecīgi pasākumi nedzirdīgajiem jauniešiem ir nepieciešami jau 10. – 11. – 12. klasēs, tie ir veidojami kā integrēta, pēctecīga programma, kas organiski iekļaujas izglītības apguve procesā. Speciālajās izglītības iestādēs ar profesionālās orientācijas pasākumiem visbiežāk nodarbojas (vai tos organizē, pieaicinot speciālistus no citām institūcijām) skolotāji/klašu audzinātāji. Tieši viņi ir tie, kas sniedz pirmo ievirzi: informāciju un apmācību, dod iespēju iepazīties ar darba pasauli un tajā sastopamo virzienu daudzveidību. Pārējie skolotāji iesaistās, sniedzot saviem mācību priekšmetiem specifisku informāciju. Ļoti svarīgi, lai pēc iespējas agrāk jaunieši saņemtu mērķtiecīgi strukturētu informāciju un padomus, kas dotu viņiem iespēju pamatoti izvēlēties pašu vēlmēm un spējām noderīgu turpmākās izglītības un darba dzīves virzienu. Jau 10. – 11. - 12.klasē skolēniem ir jāizdara pirmā lielākā izvēle savā karjeras plānošanā un vadīšanā, pieņemot lēmumu, vai turpināt izglītību vidusskolā vai profesionālās izglītības iestādē

2) Ārkārtīgi ierobežotas ir nedzirdīgo jauniešu iespējas iegūt konkurētspējīgu profesiju, IZM profesionālās izglītības sistēma faktiski ir pilnīgi nesagatavota apmācīt invalīdus (tai skaitā nedzirdīgos) – noteikti ierobežojoši parametri grupu veidošanai, nav pietiekoši tulku, nav nedzirdīgajiem piemērotu mācību metodiku, profesionālās izglītības sistēmas darbinieki netiek apmācīti darbam ar nedzirdīgajiem audzēkņiem, arodskolās nav kolektīvās lietošanas tehnisko palīglīdzekļu, profesionālās izglītības iegūšanas procesu nepavada rehabilitācijas pakalpojumi; nav nepieciešamās saiknes starp vispārējās speciālās izglītības un profesionālās izglītības mācību iestādēm, profesionālās pārkvalifikācijas sistēma nedzirdīgajiem ir gandrīz pilnīgi nepieejama. Viņu intereses pilnīgi ignorē arī augstākas izglītības sistēma. Tā vietā lai risinātu problēmu pēc būtības valsts institūcijas nodarbojas ar funkciju sadali un pārdali, pieļauj atbildību sadrumstalotību, kas gala rezultātā noved pie starpinstitutionālu barjeru veidošanās un bezatbildības.

3) Veicot profesijas izvēles iespēju analīzi personām ar dzirdes traucējumiem, konstatējami vairāki profesijas izvēli ierobežojoši faktori. Praksē netiek realizēts nepieciešamais atbalsta mehānisms. Tāpēc nedzirdīgo jauniešu gan profesionālās, gan akadēmiskās augstākās izglītības iegūšanas iespējas ir stipri ierobežotas:

- bez zīmju valodas tulka palīdzības šajā procesā nedzirdīgie ļoti bieži saskaras ar nepārvaramām grūtībām. Nedzirdīgie audzēkņi, studenti nav spējīgi paši segt zīmju valodas tulka pakalpojuma izmaksas. Neskatoties uz normatīvajos dokumentos deklarēto, pietiekoša finansiāla atbalsta no valsts nav. Zīmju valodas tulki (ar atrunām, nepietiekoši) tiek nodrošināti tikai Rīgas amatniecības vidusskolā, Alsviķu profesionālā skolā, Sociālās integrācijas centrā un Barkavas arodskolā. Katrā no šīm mācību iestādēm strādā tikai viens zīmju valodas tulks, kas padara mācību procesu neefektīvu ja šajā iestādē nedzirdīgie audzēkņi iekļauti divās vai vairāk grupās. Turklāt vienam tulkam fiziski nav iespējams nodrošināt kvalitatīvu tulkojumu vairāk nekā 20 – 25 min ilgākam tulkojumam.

- nav informācijas pieejamības sistēmas (komunikāciju barjeru dēļ) nedzirdīgajiem par dažādām iespējām iegūt profesionālo vai augstāko izglītību. Augstākminēto problēmu risina absolventu klašu audzinātāji bez pietiekamas informācijas, pieredzes un prakses, tādēļ nedzirdīgiem jauniešiem nav pārlicības par iespējām apgūt kādu profesiju atbilstoši viņu potenciālajām spējām. Informācija tiek iegūta ar draugu, radu starpniecību, tā ir nepilnīga un nekvalitatīva.

- nav informācijas – iesaistīšanas sistēmas, kas savienotu vispārīzglītojošās speciālās mācību iestādes un profesionālās izglītības iestādes, kas varētu palīdzēt nedzirdīgiem jauniešiem izvēlēties profesiju un iekļauties profesionālās izglītības sistēmā. Līdz ar to nav iespējams kvalitatīvi plānot (arī finansiāli nodrošināt) profesionālās izglītības iestāžu darbu. Pasniedzēji profesionālās izglītības sistēmā par darbu ar (dzirdes) invalīdiem nesaņem piemaksas, kā tas ir speciālajās vispārīzglītojošās mācību iestādēs.

- neefektīva ir Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūras (PKIVA) un citu atbilstīgo valsts institūciju darbība, nedzirdīgie neizmanto to pakalpojumus komunikāciju barjeru dēļ. Kā liecina LNS projekta Klusās rokas ietvaros veiktie pētījumi (piemēram, „Latvijas nedzirdīgie jaunieši. Statistika. Problēmpunkti”), ja tāda iespēja pastāvētu, 85% nedzirdīgo jauniešu izmantotu speciāla konsultanta pakalpojumus, kurš sniegtu konsultācijas par darbā iekārtošanās un tālākizglītības iespējām.

- pastāv netiešā diskriminācija profesionālās izglītības ieguves nodrošināšanā (ierobežotais mācību iestāžu skaits, profesiju standarti, deklarētais, bet nenodrošinātais atbalsts utt),

- nav nodrošināta normatīvā bāze piedāvāto profesiju klāsta sasaistīšanai ar Medicīnisko kontrindikāciju sarakstu,

- profesionālās izglītības sistēmas mācību iestādes nav apgādātas ar kolektīvās lietošanas tehniskajiem palīgīdzekļiem.

4) Pastāv kvalitatīvas sistemātiskas informācijas un statistikas trūkums. Neskatoties uz normatīvajos aktos noteikto,

- nav oficiālu datu par audzēkņiem – invalīdiem profesionālās izglītības mācību iestādēs (personu datu aizsardzības likuma prasības ir arguments/ šķērslis, kas nopietni jādiskutē politiku realizētājiem)

- nav nekādas informācijas, statistikas par nedzirdīgajiem ar garīgās attīstības traucējumiem (palīgklases), kas mācījušies speciālajās mācību iestādēs, nav nekādas valsts politikas attiecībā uz šo kontingentu pēc mācību pabeigšanas

- nav sadarbības – informācijas apmaiņas starp atbildīgajām institūcijām, līdz ar to profesionālās izvēles un integrācijas process notiek haotiski un neprognozējami

- novērojama dzimumu līdztiesības disproporcija – piedāvātais profesiju klāsts pamatā tiek paredzēts vīriešiem (Ape, Barkava).

5) Institucionālās sistēmas sadrumstalotība – atbildīgās institūcijas par šo procesu ir gan IZM, gan LM, gan pašvaldības, kuru teritorijās atrodas konkrētās mācību iestādes, gan arī paši pakalpojumu sniedzēji – mācību iestādes. Katrai no šīm institūcijām ir savas funkcijas, turklāt pašvaldības ar relatīvi autonomu varu, var pieņemt patstāvīgus lēmumus, atkarīgus no finansiālajām iespējām un lokālās politikas nostādņēm. IZM, savukārt, atbild par izglītības programmām, saturu, bet LM ir visai nenoteikts statuss, kas izsauc dažādu traktējumu iespējas – kā atbildības jomas var minēt - zīmju valodas tulku sagatavošana, tehniskie palīgīdzekļi. Kompetenču sadalījums var izsaukt neskaidrības un atbildību sadrumstalotību.

6)Valstī nav institūcijas, kur vispārējās un speciālās izglītības iestāžu, profesionālās izglītības sistēmas darbinieki un pedagogi, kā arī izglītojamo vecāki varētu saņemt metodisku un praktisku palīdzību darbā ar bērniem, kuriem ir speciālas vajadzības (nedzirdīgajiem jauniešiem).

7)Reālā prakse atšķiras no politiku nostādņēm un deklarācijām. Neskatoties uz to, ka deklarētā prioritāte ir invalīdu integrācija vispārīzglītojošo skolu sistēmā, praksē notiek tieši pretējais – nedzirdīgajiem bērniem tiek būvēta centralizēta skola Juglā, Rīgā, kurā plānots ievietot aptuveni 500 bērnus (pašlaik Rīgas nedzirdīgo bērnu internātskolā mācās mazāk nekā 200 audzēkņi). Līdz ar to pašreizējā centralizētā sistēma tiek vēl vairāk nostiprināta. Tātad visas augstākminētās problēmas tiks nerisinātas.

Netiek nodrošināts normatīvajos aktos deklarētais atbalsts dzirdes invalīdu integrācijai – aizbildināšanās ar finansu un cilvēkresursu trūkumu.

2.2. Konceptijai atbilstīgie tiesību akti

Konceptijas darbības zonā darbojas virkne Latvijas Republikas likumu, Ministru Kabineta noteikumu un IZM normatīvo aktu (rīkojumi, rekomendācijas).

1. Latvijas Republikas likums „Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību”.

13. pants

Palīdzība nodarbinātības jautājumos

3) apgūt piemērotu profesiju

Ar šajā pantā minētās palīdzības sniegšanu saistītos izdevumus sedz no valsts budžeta līdzekļiem

14. pants

Palīdzība sociālās integrācijas veicināšanai

Lai veicinātu invalīdu sociālo integrāciju, valsts, maksimāli piesaistot sabiedrību, nodrošina vispārējās lietošanas ēku projektēšanu un jaunu sabiedriskā transporta sistēmu projektēšanu, ievērojot invalīdu speciālās vajadzības.

Lai veicinātu invalīdu sociālo integrāciju, pašvaldības, maksimāli piesaistot visu veidu labdarības organizācijas un sabiedrību, invalīdiem nodrošina:

1) iespēju iegūt izglītību mājās, vispārējās vai speciālās pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības iestādēs, apgādājot tās ar speciāli invalīdiem piemērotu inventāru un tehniskajām palīgierīcēm;
2) piemērotas izglītības un aroda iegūšanu atbilstoši veselības stāvoklim;
3) palīdzību sadzīves apstākļu uzlabošanā, arī dzīves apstākļu uzlabošanu un palīdzību ikdienas problēmu atrisināšanā, garantējot pārvietoties nespējīgu invalīdu aprūpi;

4) pasākumus, kas veicina un atvieglo invalīdu saskarsmi ar pārējo sabiedrību;

5) palīdzību garīgu, kultūras un izklaidējošu pasākumu un iestāžu apmeklēšanā atbilstoši invalīda vēlmēm, invalīdu sporta pasākumu organizēšanā, kā arī palīdzību, kas nepieciešama, lai invalīdi varētu apmeklēt šos pasākumus un piedalīties tajos;

2. Konceptija „Vienādas iespējas visiem”

4.2. Izglītības jomā galvenais uzdevums ir nodrošināt invalīdiem tiesības uz izglītību, kas atbilst viņu vajadzībām un vēlmēm

izstrādāt speciāli adaptētas mācību programmas, materiālus, mācību metodes, stundu sarakstus un eksāmenu noteikumus

- apgādāt izglītības institūcijas ar nepieciešamajiem kolektīvajiem un individuālajiem tehniskajiem palīgīdzekļiem;
- nodrošināt arodapmācību vispārējā izglītības sistēmā (profesionālās izglītības iestādēs);

izstrādāt programmas invalīdu, bērnu invalīdu un to vecāku sabiedrisko organizāciju atbalstam, iesaistīt sabiedriskās organizācijas programmu un pasākumu izstrādē

4.3. Nodarbinātības jomā galvenais uzdevums ir nodrošināt invalīdiem tiesības uz darbu - vienlīdzīgām iespējām uz produktīvu un labi atalgotu vietu darba tirgū.

Uzdevuma īstenošanai nepieciešams veikt sekojošus pasākumus:

- paredzēt jau esošajās profesionālās orientācijas institūcijās vai izveidot jaunu arodorientācijas institūciju, kas noteiktu un palīdzētu izvēlēties vispiemērotāko nodarbošanos, ņemot vērā personas zināšanas, spējas, vēlmes, darbaspēka tirgus iespējas;

4.6. Kā viens no būtiskākajiem uzdevumiem ir nodrošināt invaliditātes aspekta iekļaušanu visos politikas veidošanas posmos.

3. Izglītības likums

3.pants. Tiesības uz izglītību

Katram Latvijas Republikas pilsonim un personai, kurai ir tiesības uz Latvijas Republikas izdotu nepilsoņa pasi, personai, kurai ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, kā arī Eiropas Savienības valstu pilsoņiem, kam izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, un viņu bērniem ir vienlīdzīgas tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas

7.pants. Izglītības mērķgrupas

Izglītības mērķgrupas ir personu kopums ar līdzīgām noteiktām vajadzībām, interesēm un spējām, kuras vēlas izglītoties vai kurām obligātās izglītības iegūšana noteikta ar likumu. Galvenās izglītības mērķgrupas veido:

- 1) pirmsskolas vecuma bērni;
- 2) obligātās izglītības vecuma bērni un jaunieši;
- 3) jaunieši;
- 4) personas ar speciālām vajadzībām;
- 5) pieaugušie.

42.pants. Speciālās izglītības programmas

(1) Persona ar speciālām vajadzībām var iegūt speciālo izglītību izglītības iestādē, ja tai šajā iestādē ir nodrošinātas iespējas iegūt veselības stāvoklim un attīstības traucējuma raksturam atbilstošu izglītību.

(2) Speciālās izglītības programmas īsteno, ņemot vērā izglītojamā veselības stāvokli.

(3) Speciālo izglītības programmu īstenošanas kārtību nosaka vispārējās izglītības likums, profesionālās izglītības likums un citi likumi

4. Vispārējās izglītības likums

49.pants. Speciālās izglītības programmas

(1) Speciālās izglītības programmas nodrošina vispārējo darba praktisko iemaņu un profesionālās ievirzes izglītību izglītojamajiem ar garīgās un fiziskās attīstības traucējumiem un speciālām vajadzībām (turpmāk - izglītojamie ar speciālām vajadzībām).

(2) Speciālā izglītība rada iespējas un apstākļus izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām iegūt savam veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim atbilstošu izglītību jebkurā izglītības iestādē, vienlaikus nodrošinot izglītojamā pedagoģiski psiholoģisko un medicīnisko korekciju, sagatavotību darbam un dzīvei sabiedrībā

5. Profesionālās izglītības likums

VI.nodaļa

Profesionālās izglītības finansēšana

(4) Profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguvei Ministru kabineta noteiktajā kārtībā no valsts budžeta sedz:

1) izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, ja viņi atrodas speciālās izglītības vai sociālās un pedagoģiskās korekcijas iestādē

6. Ministru kabineta noteikumi „Kārtība, kādā no valsts budžeta sedzami izdevumi profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguvei izglītojamiem ar speciālām vajadzībām un notiesātajiem”

1. Izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, ja viņi mācās valsts dibinātā akreditētā izglītības iestādē, izdevumus profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguvei saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto profesionālās izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumu uz vienu izglītojamo (turpmāk — finansēšanas normatīvs) sedz ministrija, kuras pārziņā atrodas attiecīgā izglītības iestāde, no valsts budžetā šim mērķim paredzētajiem līdzekļiem

3. Izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, ja viņi mācās pašvaldības dibinātā akreditētā izglītības iestādē:

3.1. izdevumus profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguvei sedz pašvaldības, izņemot izdevumus pedagoģu darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām;

3.2. izdevumus pedagoģu darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām saskaņā ar finansēšanas normatīvu sedz no valsts budžeta mērķdotācijas pašvaldībām

6.Valsts valodas likums

3.pants.

(3) Valsts nodrošina latviešu zīmju valodas attīstīšanu un lietošanu saziņai ar nedzirdīgajiem cilvēkiem.

2.3. Starptautiskā pieredze

Izglītība mūsdienu Eiropā tiek skatīta saistībā ar sabiedrības daudzveidīgajām vajadzībām, cilvēku ekonomiskajām un sociālajām tiesībām, cilvēktiesībām, vienlīdzību un dzimumu līdztiesību. Arī izglītības procesi vairs netiek uztverti viennozīmīgi. Izglītība mūsdienās nav tikai mācīšana un mācīšanās, bet ietver arī mūžizglītību, mobilitāti, integrāciju, tālākizglītību, pašvērtēšanu un citas jomas. Veidojot demokrātisku izglītības telpu mūsdienu Eiropā, ir nepieciešama sabiedrības atbildība, sociālā kohēzija, spēja mainīties un pilnveidoties.

Pašreiz situācija Latvijā un kopējā Eiropas Savienības darba tirgū izvirza prasību pēc mācīšanās un profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas mūža garumā, ko arvien vairāk atbalsta gan valsts, gan darba devēji. Kvalitatīva izglītība tiek uzskatīta par Eiropas Savienības valstu politikas stūrakmeni cilvēkresursu attīstības jomā. Informācijas sabiedrībā cilvēku zināšanām un prasmēm ir izšķiroša nozīme augsta labklājības līmeņa sasniegšanai.

Eiropas Komisijas darba dokumentā „Atbalsts Karjeras attīstībai – rokasgrāmata politikas veidotājiem” noteikti četri galvenie virzieni:

- 1) jauniešu karjeras attīstības pakalpojumu pilnveidošana (pasākumu attīstība visos izglītības līmeņos),
- 2) pieaugušo karjeras attīstības pakalpojumu pilnveidošana (aptverot nodarbinātos),
- 3) karjeras attīstības pakalpojumu pieejamības pilnveidošana (izmantojot informācijas tehnoloģijas, **aptverot riska grupas**, pilnveidojot karjeras informāciju un materiālus un uzlabojot starpinstitucionālo koordināciju),
- 4) karjeras attīstības pakalpojumu sistēmu pilnveidošana (attīstot pakalpojumu kvalitātes novērtēšanu, ietverot karjeras attīstības atbalsta mērķus tiesību aktos, veidojot nacionālos forumus).

ES par galveno izaugsmes resursu tiek atzītas iedzīvotāju zināšanas un gudrība, to prasmīga un mērķtiecīga izmantošana. Šādā izaugsmes modelī zināšanas virza darbaspēka kvalitāti, kapitāla izmantošanu un tehnoloģiju attīstību. Izglītota un zinoša sabiedrība kļūst par katras valsts iekšējās un ārējās drošības garantu. Zināšanu pārvaldība, koordinēta un virzīta to radīšana, uzkrāšana, izplatīšana, lietošana kā komplekss process kļūst par ekonomikas un sociālās dzīves pamatu, aptverot visas valstis un sabiedrības.

Labākais stāvoklis ar nedzirdīgo izglītību (iekļaujot profesionālo izglītību) ir tajās valstīs, kur tikuši akceptēti speciāli invalīdu (personām ar īpašām vajadzībām) problēmu risināšanai izstrādāti normatīvie dokumenti. Labākais stāvoklis ir Skandināvijas valstīs, Lielbritānijā, arī Lietuvā. **Labākās prakses iekļauj sevī:**

Pilna laika pēdējā kursa studenti ar invaliditāti var saņemt invalīda studenta pabalstu, lai varētu samaksāt par speciālu aprīkojumu un atbalstu, kas nepieciešams studiju laikā. Lai gan šādu pabalstu nevar saņemt ārzemju studenti invalīdi, tomēr arī viņi mācību iestādēm jānodrošina ar vajadzīgo atbalstu.

Ikdienas praksē cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem tiek nodrošināti šādi komunikācijas atbalsta pakalpojumi:

- *angļu zīmju valodas/ angļu valodas tulki*

pakalpojums tiem, kuru pirmā valoda ir zīmju valoda, vai dod priekšroku šai valodai

- *video tulkošana*

IT pakalpojums, kas noder īsam paziņojumam vai īsai diskusijai. Jebkurš, kuram ir vebkamera vai videotelefonis, var lietot video tulku. Anglijā arī dažās pašvaldībās, slimnīcās un policijas iecirkņos ir šīs ierīces.

- *nedzirdīgi - neredzīgo tulki un sazināšanās pavadoņi/gidi*

Izmanto nedzirdīgi – neredzīgi cilvēki un dzirdīgi cilvēki ar redzes traucējumiem, lai sazinātos. Tulki strādā tikai oficiālās darba vietās, piemēram, apmācībasursos;

Sazināšanās pavadoņi strādā vairāk neoficiālās situācijās. Piemēram, viņi var palīdzēt uzrakstīt vēstuli vai veikt kādas ikdienas aktivitātes, piemēram, iepirkšanos.

- *lūprunātāji (lipspeaker)*

Lūprunātāji strādā tiem cilvēkiem, kuri dod priekšroku saziņā izmantot lasīšanu no lūpām un runas valodu.

Lūprunātāji atkārto teikto bez balss tā, lai nedzirdīgam ir ērti nolasīt no viņa lūpām. Viņi lieto dabiskos žestus un mīmiku, kas palīdz nedzirdīgajam izsekot tam, kas tiek teikts. Viņi var lietot arī pirkstu alfabētu, ja nedzirdīgais to lūdz.

- *komunikācijas atbalsta darbinieks*

Šie darbinieki strādā skolās, koledžās un universitātēs. Viņu funkcijas:

- palīdz nedzirdīgam audzēknim/studentam stundā saprast un sagatavot rakstīto materiālu
- pielāgo mācību materiāla valodu, kas ļautu nedzirdīgam studentam to vieglāk saprast
- iesaka uzlabojumus mācību videi, kas ļautu studentam ērtāk nolasīt no lūpām vai lietot dzirdes aparātus.

Nedzirdīgā prakses vietā komunikācijas atbalsta darbinieks atkarībā no nedzirdīgā vajadzībām var konspektēt, sniegt lūprunātāja pakalpojumu, pārrakstīt informāciju pieejamākā formā, tulkot zīmju valodā vai lietot citu sazināšanās formu.

- *referenti*

Domāts tiem nedzirdīgajiem, kuriem nav problēmu saprast rakstīto valodu, bieži lielā ātrumā.

Šie rakstītāji lieto speciālu klaviatūru, lai uzrakstītu katru runāto vārdu uz ekrāna. Nedzirdīgais tekstu var izlasīt portatīvā datorā, bet lielos pasākumos uz lielā ekrāna.

- *elektroniskie piezīmju rakstītāji (konspektētāji)*

Pakalpojums tiem nedzirdīgajiem, kuriem nav problēmu saprast rakstīto valodu. Viņi var palīdzēt arī dzirdīgiem cilvēkiem, kuri grib sazināties ar nedzirdīgiem cilvēkiem.

Elektroniskie konspektētāji teikto uzraksta pārskata/konspektīvā veidā uz pārnēsājamā datora. Rakstītais parādās nedzirdīgā cilvēka datorekrānā. Nedzirdīgais var arī rakstīt savu sakāmo, ko konspektētājs nolasa dzirdīgajiem.

- *konspektētāji (ar roku)*

Šo pakalpojumu nedzirdīgie var izmantot sapulcēs,ursos vai citos pasākumos.

Parasti konspektētāju pakalpojums tiek izmantots reizē ar citu komunikācijas pakalpojumu. Funkcija - ja nedzirdīgais izmanto zīmju valodas tulku vai lūprunātāja pakalpojumu, ir neiespējami vienlaicīgi pierakstīt teikto un sekot tam, kas tajā brīdī tiek teikts.

Sociālais darbinieks ar nedzirdīgiem cilvēkiem :

strādā galvenokārt ar nedzirdīgiem pieaugušajiem un dažreiz ar nedzirdīgiem bērniem un viņu vecākiem. Sadarbībā ar citiem speciālistiem, viņi novērtē klientu vajadzības un piedāvā atbalstu un dažādus pakalpojumus, kas ļautu nedzirdīgajiem vadīt neatkarīgu dzīvi. Šie darbinieki tiek apmācīti specifiskos nedzirdības jautājumos un komunikācijas prasmēs, ieskaitot zīmju valodu.

Lai sekmīgi varētu tikt galā ar mācībām, nedzirdīgam studentam bez iepriekš minētiem komunikācijas atbalsta pakalpojumiem tiek piedāvāti arī :

- Lektora konspekti ar jauno vārdu skaidrojumu;
- Konsultācijas ar nedzirdīgo skolotāju;
- Konsultācijas ar priekšmeta skolotāju;
- Rakstītais materiāls nedaudz pārveidotā (atvieglotā) rakstu valodā;
- Pielāgojums eksāmeniem (piemēram, papildlaiks);
- Tehniskie palīgīdzekļi: individuālās un kolektīvās lietošanas - dzirdes aparāts, FM sistēmas, indukcijas spoles utt.

Gandrīz nekas no augstākminētā Latvijas nedzirdīgajiem/ smagi vārdzirdīgajiem nav pieejams.

Likums par speciālo izglītību (Lietuva, pieņemts 1998.g.15.decembrī)

attiecas uz personām ar speciālām vajadzībām pirmsskolas mācību iestādēs, vispārējās, papildu (supplementary), profesionālajās mācību iestādēs, universitātēs un pieaugušo mūžizglītību.

23.panta 5.punktā

teikts, ka personām ar speciālām vajadzībām jānodrošina skolotāja palīgs un zīmju valodas tulks (bezmaksas pakalpojums)

32.panta 7.punkts

nosaka, ka personām ar speciālām vajadzībām jābūt tiesībām saņemt zīmju valodas tulka pakalpojumus.

Visi studējošie (arī profesionālajās skolās) ir nodrošināti ar tulka pakalpojumu, ko apmaksā valsts kā sociālo pakalpojumu. Jau 5.gadu Lietuvā notiek tulku sagatavošana augstskolā (1.līmeņa profesionālā

augstākā izglītība). Katru gadu to beidz ap 25 cilvēku. Nedzirdīgo rehabilitācijas centrs piedāvā apgūt šādus amatus: galdnieks, šuvēja, apavu remontētājs, pavārs, datorteksta salicējs. Plānots nedzirdīgajiem piedāvāt apgūt arī šādas profesijas: amatnieks, restaurators, biroja darbinieks. Paredzēts arī adaptēt mācību literatūru 5 mācību priekšmetos atbilstoši nedzirdīgo studentu vajadzībām. Centrs sniedz palīdzību darbā iekārtošanā. Šeit netiek atzīta profesionālās piemērotības pārbaude nedzirdīgajiem. Te amatu apgūst arī strādājošie nedzirdīgie. Tiem tiek piedāvāts cits mācību grafiks. Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem piedāvā arī zīmju valodas stundas.

2.4. Sekas, ja problēma netiks risināta

Ja visiem iedzīvotājiem netiek nodrošinātas vienlīdzīgas izglītošanās iespējas, valstij rodas ievērojami ekonomiskie un sociālie zaudējumi, kā arī iespējamās nepilnības īstenotajā politikā. Nevienlīdzības rezultātā cilvēkresursi tiek izmantoti neefektīvi, tādējādi ierobežojot tautas izaugsmes iespējas. Valsts ekonomiskā attīstība pozitīvi korelē ar izglītības līmeņa paaugstināšanas tendencēm valstī un ka ieguldījumi kvalitatīvas izglītības realizēšanā dažādos līmeņos veicina nācijas stabilu attīstību. Analizējot iespējamās sekas, kas var rasties problēmas nerisināšanas gadījumā, jāņem vērā, ka politiskie, ekonomiskie un sociālie faktori ir savstarpēji saistīti un ietekmē cits citu, tādēļ bīstami kādu problēmu risināt izolēti un neņemt vērā visus aspektus. Tieši tāpēc ir nepieciešama integrēta pieeja izglītības sistēmas attīstīšanā, jo valstī īstenotajai izglītības politikai ir cieša savstarpējā saistība ar pārējo tautsaimniecības sfēru politiku.

Informācijas trūkums par darba tirgus attīstības perspektīvām, kā arī atbalsta trūkums karjeras attīstībā noved pie cilvēka nespējas sevi efektīvi realizēt, sasniedzot savus personiskos mērķus un vienlaicīgi dodot ieguldījumu tautsaimniecības attīstībā. Nekoordinētas un nekvalitatīvas darbības rezultātā nedzirdīgajiem būs grūti orientēties valsts piedāvātajos pakalpojumos, kā arī gūt pilnīgu priekšstatu par situāciju darba tirgū, kas var būtiski ietekmēt neadekvāta lēmuma pieņemšanu tāpēc paredzams neefektīvi izmantots pieejamais cilvēkresursu potenciāls, kas nelabvēlīgi ietekmēs tautsaimniecības rādītājus ilgtermiņā, it īpaši nodarbinātības līmeni, bezdarba līmeni, strādājošo produktivitāti.

Seku prognoze:

2.2.1. Līdzdalība/ līdztiesība ekonomikā

Esošā situācija nedzirdīgo vispārējā un profesionālajā izglītībā rada šķēršļus viņiem iekļauties darba tirgū un nodarbinātībā kopumā, jo darba devējiem trūkst motivācijas nodarbināt nepietiekami kvalificētus dzirdes invalīdus, turklāt nesaņemot par to nekādu atbalstu no valsts un riskējot ar neiespējamību atbrīvot nepiemērotu invalīdu no darba (Darba likums). Neīstenojot reformas nedzirdīgo izglītībā un nenodrošinot labi izstrādātajai darba likumdošanai atbilstošu invalīdu profesionālās sagatavošanas mehānismu, netiek radīta pietiekama motivācija un uzdrīkstēšanās gan no darba devējiem, gan no pašiem nedzirdīgajiem, līdz ar to dzirdes invalīdi tiek izstumti no darba tirgus. Tā ir cilvēku resursu un nedzirdīgo intelektuālā potenciāla, valsts finansu resursu, kas tiek novirzīti speciālajai un speciālajai profesionālajai izglītībai, neefektīva izmantošana, kas kavē valsts ekonomikas attīstību kopumā.

Kā rāda LNS pieredze, pastāv izteikta darba tirgus segregācija, t.i., dzirdes invalīdi pamatā strādā nekvalificētos, slikti atalgotos, pat juridiski nenoformētos (īpaši laukos, mazpilsētās) darbos. Līdz ar to mazinās dzirdes invalīdu elastība ekonomiskās krīzes un pārmaiņu situācijās. Sievietēm – dzirdes invalīdēm darba tirgus segregācija, īpaši laukos, bieži ir arī nabadzību veicinošs faktors. Profesijas, kurās viņas strādā, ļoti bieži ir mazāk prestižas un sliktāk apmaksātas. Līdz ar to pastāv liela grupa strādājošo dzirdes invalīdu, kuri ir nabadzīgi.

2.2.2. Līdzdalības un pārstāvniecības līdztiesība

Ja nav nodrošināta kvalitatīva izglītība un līdz ar to konkurētspējīgs darbs, ja cilvēkiem ir ļoti zems izglītības līmenis un informācijas ieguves un izpratnes iespējas, mazinās uzticēšanās valsts pārvaldei un tās pieņemto lēmumu piemērotībai. Valsts realizēto politiku var uzskatīt par pilnīgu un atbilstošu tikai gadījumā, ja tiek nodrošināta arī pašu nedzirdīgo cilvēku aktīva līdzdalība to jautājumu izskatīšanā un pieņemšanā, kuri viņus skar tieši, nerunājot jau par piedalīšanos politisko lēmumu pieņemšanas procesos.

Latvijā, nenodrošinot adekvātu nedzirdīgo pārstāvniecību, atsevišķās sfērās tiek pieņemti attīstību kavējoši lēmumi. Līdz ar to var pieņemt, ka valstiskajā līmenī realizētā izglītības sistēma nav pietiekami efektīva.

2.2.3. Līdzdalība un līdztiesība sociālajā dzīvē

Izglītība

Kā jau iepriekš tika minēts, nevienlīdzība izglītībā var ievērojami bremsēt valsts un tās tautas attīstību. Saglabājot pastāvošos ierobežojumus, nenodrošinot kvalitatīvas izglītības programmas, metodikas un mācību materiālus, nestrādājot ar jaunākajām tehniskajām izstrādēm un atbalstiem, neapmācot profesionālās izglītības sistēmas darbiniekus darbam ar dzirdes invalīdiem, nenodrošinot mācību procesa pieejamību un nepieciešamos tehniskos darbiniekus, neveicot kardinālu izglītības sistēmas reformu dzirdes invalīdu interesēs, skolu absolventi arī turpmāk būs nesagatavoti dzīvei, nevarēs iegūt pilntiesīgu un pilnvērtīgu vietu Latvijas sabiedrībā.

Nabadzība

Piederība sociāli atstumtības riska grupai lielā mērā nosaka arī nākamās paaudzes ierobežotās iespējas iegūt atbilstošu izglītību. It īpaši ja arī bērni ģimenē ir dzirdes invalīdi. Nabadzība ģimenē kļūst hroniska, nedzirdīgie nevar samaksāt par nepieciešamo mitekli, veselības aprūpi un veiksmīgi iekļauties ekonomiskajā dzīvē. Līdz ar to pieaugs lūgumi pēc pašvaldību un valsts finansiālā atbalsta. Tādejādi netiks efektīvi izmantoti valsts resursi citu problēmu risināšanai.

Ģimene

Zemas izglītības sabiedrības grupās neadekvāti transformējas katra ģimenes locekļa funkcijas – attīstās stereotipi, lielu lomu spēlē deformētā izpratne par ārējiem procesiem, finansiālu problēmu slogs. Nedzirdīgo izstumtība no aktīvas līdzdalības sabiedrības dzīvē un ierobežotā atbalsta pieejamība personisko un sabiedrības krīžu situācijās rada pašizolāciju un depresiju, kas, nesaņemot palīdzību, pakāpeniski var padziļināties. Lai mazinātu depresijas simptomus, nedzirdīgi vīrieši bieži izvēlas tādas risinājumus kā alkoholu, narkotikas, pašnāvību u.c. Tas ne tikai mazina viņu individuālo labklājības līmeni, bet atstāj nopietnu ietekmi uz bērniem un citiem ģimenes locekļiem, kā arī ierobežo potenciālo ieguldījumu valsts tautsaimniecībā kopumā.

2.2.4. Līdzdalība pilsoniskajā sabiedrībā

Latvijas Nedzirdīgo savienības kā dzirdes invalīdu pārstāvniecības organizācijas nepiedalīšanās nedzirdīgo izglītības jautājumu risināšanā palielinās valsts varas un nedzirdīgo sabiedrības nošķirtību. Bez valsts ieinteresētības un LNS piedalīšanās nedzirdīgo problēmu risināšanā,

problēmu kvalitatīva atrisinājuma iespējas nav un gala rezultātā tas var palielināt valstij izmaksas, risinot šīs problēmas nākotnē. Lai gan pastāv arī iespēja, ka valsts neatsaucīgā attieksme tieši mobilizēs nedzirdīgos cīņai par savām tiesībām.

Neizglītojot pašu nedzirdīgo sabiedrību par izmaiņu nepieciešamību un to būtību un neattīstot efektīvu problēmu risināšanas mehānismu, nebūs atbalsta valsts izveidotajai un realizētajai politikai un nepalielināsies iedzīvotāju uzticēšanās ne izglītības sistēmai, ne valsts politikai attiecībā uz invalīdiem kopumā.

Ja sabiedrības integrācijas politikā un procesos netiks pievērsta uzmanība dzirdes invalīdiem, nevarēs runāt par sabiedrības pilnīgu integrāciju. Runājot par etnisko minoritāšu integrāciju, pastāv liels risks, ka dzirdes invalīdiem šis process ir nesasniedzams vispār. Diskriminācija attiecībā pret dzirdes invalīdiem palielina viņu risku būt sociāli atstumtiem, kas savukārt ir ekonomiski neizdevīgi gan viņiem, gan viņu ģimenēm, gan sabiedrībai kopumā.

2.2.5. Dzimumu līdztiesības īstenošana

Saglabājot pašreizējo situāciju nedzirdīgo izglītībā nav iespējams veikt arī izmaiņas dzimumu līdztiesības – dzimumu lomas un stereotipu laušanā. Ģimenes dzīves organizēšana, tās savienojums ar darba dzīvi, abu dzimumu – gan sieviešu, gan vīriešu vienlīdzīga un līdztiesīga piedalīšanās ģimenes, darba, visas sabiedrības procesos bez Konceptijā paredzēto aktivitāšu īstenošanas nav iespējama.

3. KONCEPCIJAS APRAKSTS

3.1. Sistēmapraksts

Lai uzlabotu nedzirdīgo jauniešu iespējas iegūt konkurētspējīgu profesiju, nodrošinātu pieejamo resursu efektīvu izmantošanu un panāktu viņu pilnvērtīgu iekļaušanos sabiedrībā no vienas puses un lai sniegtu atbalstu dzirdes invalīdiem viņu personisko mērķu un interešu apzināšanā un īstenošanā no otras puses, ir nepieciešams veikt koordinētus pasākumus normatīvo aktu un politiku izstrādē.

Koncepcija paredz sekojošu sastāvdaļu – sistēmu izstrādāšanas nepieciešamību:

1. Izveidot nedzirdīgajiem adaptētu profesionālās orientācijas un profesionālās piemērotības noteikšanas sistēmu.
2. Izveidot nedzirdīgajiem jauniešiem ar garīgās attīstības traucējumiem (palīgklases) adaptētu profesijas ieguves sistēmu un nodrošināt viņu darbiekārtošanu.
3. Nodrošināt nedzirdīgajiem jauniešiem iespējas iegūt profesionālo izglītību konkurētspējīgās profesijās
  - visās Latvijas profesionālās izglītības sistēmas mācību iestādēs neatkarīgi no pieteikušos dzirdes invalīdu skaita
  - noteikt prioritāro profesiju un mācību iestāžu sarakstu, kuras ir speciāli pielāgotas dzirdes invalīdiem
4. Optimizēt profesionālās izglītības sistēmas piedāvājuma nedzirdīgajiem absolventiem normatīvo bāzi.
5. Noteikt vienotu valsts institūciju, kuras funkcijas būs koordinēt un uzraudzīt (nedzirdīgo/ vājdzirdīgo) speciālo skolu absolventu pārejas procedūras uz profesionālās izglītības sistēmu. Plānot nepieciešamo (starp)institucionālo atbalstu, apkopot statistiku, veidot datu bāzi.
6. Noteikt pakalpojumu kompleksu, kurš jānodrošina profesionālās izglītības mācību iestādēm nedzirdīgajiem audzēkņiem. Veikt pasākumus tā integrācijai profesionālās izglītības sistēmā.
7. Izveidot uz Rīgas nedzirdīgo bērnu internātskolas bāzes jaunu profesionālās izglītības mācību iestādi

3.1.1. Izveidot nedzirdīgajiem adaptētu profesionālās orientācijas un profesionālās piemērotības noteikšanas sistēmu

Profesionālās orientācijas sistēma jāveido no trim galvenajiem pamatelementiem:

- informācijas (sagatavošana un sniegšana);
- karjeras izglītības (pakalpojumi, kursi, programmas);
- konsultācijām (palīdzība profesionālās izglītības plānošanā).

Neviena no šīm funkcijām pašreizējā situācijā attiecībā uz nedzirdīgajiem audzēkņiem nedarbojas no vienas puses komunikācijas barjeru un neprofessionalitātes dēļ, no otras puses tāpēc, ka nav attiecīgā metodoloģiskā nodrošinājuma. Vispārizglītojošo skolu audzēkņiem atbilstošās informācijas iegūšana ir apgrūtināta, jauniešiem – dzirdes invalīdiem tā ir neatrisināma problēma.

Nedzirdīgajiem profesionālās orientācijas pakalpojumu pieejamības pilnveidošana veicama

- izmantojot informācijas tehnoloģijas,
- aptverot visus skolu absolventus (procesu sākot no 9. klases)
- iekļaujot nedzirdīgo īpašās riska grupas (garīgā atpalcība, multiinvalīdi, etniskās minoritātes utt.)
- pilnveidojot karjeras informāciju un materiālus
- uzlabojot starpinstitucionālo koordināciju.

Profesionālās piemērotības noteikšanai jābūt par pirmo posmu tālākajā karjeras izvēlē. Procedūra nosakāma par obligātu visiem speciālo skolu audzēkņiem. Piemērotības noteikšanai jāizstrādā specializētas procedūras un tām jākļūst par pamatu uzņemšanai profesionālās izglītības sistēmā un attiecīgo no valsts budžeta apmaksāto pakalpojumu nodrošināšanai.

Institucionāli nosakāma iestāde, kura veiks augstākminētās procedūras. Pašreizējā sadrumstalotība (PKIVA, SIC, NVA, PIAA) veicina neregularitāti, neobligātumu un bezatbildību. Profesionālās piemērotības noteikšanai nepieciešami kvalificēti, profesionāli sagatavoti kadri un sertificētas procedūras. To izstrādāšanā jāpieaicina surdopedagogi, surdologi, psihologi.

3.1.2. Izveidot nedzirdīgajiem jauniešiem ar garīgās attīstības traucējumiem (palīgklases) adaptētu profesijas ieguves sistēmu un nodrošināt viņu darbiekārtošanu.

Profesionālās iekļaušanas sistēma jāveido no trim galvenajiem pamatelementiem:

- iespēju fiksācijas (profesionālās piemērotības noteikšanas, speciālistu atzinumi, sociālās rehabilitācijas programmu adaptācija);
- profesionālās izglītības pieejamības nodrošinājuma (normatīvā bāze, pakalpojumi – speciāli mācību kursi, programmas, atbalsts, rehabilitācijas pakalpojumi);
- darbā iekārtošanas (atbalstītais darbs, darba mēģinājumi, darba noturēšanas prasmes).

Neviena no šīm funkcijām pašreizējā situācijā attiecībā uz nedzirdīgajiem audzēkņiem ar garīgo atpalcību nedarbojas. Tiek kultivēts viedoklis par šīs mērķa grupas neapmācamību, kas atbrīvo valsts institūcijas no atbildības par šo cilvēku darbā iekārtošanas problēmu risinājumiem. Reālā dzīve pierāda, ka tā nav. Arī šie cilvēki ir darbaspējīgi un pietiekamā mērā atbildīgi par savu likteni.

Profesionālās piemērotības noteikšanai jābūt obligātai procedūrai arī nedzirdīgām personām ar garīgu atpalcību. Piemērotības noteikšanai jāizstrādā specializētas procedūras (atšķirīgas no nedzirdīgajiem audzēkņiem) un tām jāklūst par pamatu uzņemšanai profesionālās izglītības sistēmā un attiecīgo no valsts budžeta apmaksāto pakalpojumu nodrošināšanai. To izstrādāšanā jāpieaicina surdopedagogi, surdologi, psihologi

- 1) Institucionāli nosakāma iestāde, kura veiks augstākminētās procedūras.
- 2) Izstrādājama normatīvo dokumentu bāze nedzirdīgo ar garīgās attīstības traucējumiem uzskaitē, terminoloģijas izstrādāšanai.
- 3) Institucionāli nosakāma iestāde(s), kura(s) apmācīs nedzirdīgos ar garīgās attīstības traucējumiem.
- 4) Izstrādājama normatīvo dokumentu bāze šo personu profesionālajai apmācībai.
- 5) Institucionāli nosakāma iestāde, kura veiks regulāru šo personu sociālo rehabilitāciju.
- 6) Nosakāma atbalstītā darba organizatoru atbildība un normatīvā bāze šī darba veikšanai attiecībā uz multiinvalīdiem ar garīgo atpalcību.
- 7) Institucionāli nosakāma multiinvalīdu ar garīgās attīstības traucējumiem integrācija darba tirgū.
- 8) Izstrādājama normatīvo dokumentu bāze nedzirdīgo ar garīgās attīstības traucējumiem integrācijai pārkvalifikācijas struktūrās.

3.1.3. Nodrošināt nedzirdīgajiem jauniešiem iespējas iegūt profesionālo izglītību konkurētspējīgās profesijās

- visās Latvijas profesionālās izglītības sistēmas mācību iestādēs neatkarīgi no pieteikušos dzirdes invalīdu skaita (A variants)
- noteikt prioritāro profesiju un mācību iestāžu sarakstu, kuras ir speciāli pielāgotas dzirdes invalīdiem (B variants).

Tiesības uz izglītības iegūšanu ir garantētas Latvijas likumdošanā, praksē nedzirdīgajiem tās ir ierobežotas valsts finansiālās kapacitātes un cilvēkresursu dēļ. Tāpēc koncepcija izstrādāta diviem scenārijiem - pilnīgai integrācijai un daļējai integrācijai.

Pilnīga integrācija nozīmē visu profesionālās izglītības mācību iestāžu pieejamību nedzirdīgajiem audzēkņiem.

Daļēja integrācija nosaka IZM reālo iespēju un prioritāšu noteikšanu saskaņā ar tautsaimniecības vajadzībām un to saskaņošanu ar pašu nedzirdīgo audzēkņu vēlmēm un iespējām.

Tas ir viens no koncepcijas pamatelementiem, jo paredz katram nedzirdīgajam absolventam pēc profesionālās piemērotības noteikšanas garantēt attiecīgu profesionālās izglītības iestādi, kura ir pielāgota viņa speciālajām vajadzībām. Pašlaik Latvijā profesionālo izglītību nedzirdīgajiem nodrošina IZM un LM piecās sertificētās mācību iestādēs, kas ierobežo profesijas izvēli. Visu profesionālās izglītības mācību iestāžu pieejamības un programmu, metodiku pielāgošanas nodrošināšana nedzirdīgajiem audzēkņiem ir maksimālā programma. Diemžēl institūciju resursi ir nepietiekoši, lai nodrošinātu mūsdienīgus profesionālās izglītības atbalsta pakalpojumus visām darba spējas vecumā esošajām iedzīvotāju grupām, tajā skaitā nedzirdīgajiem. Tāpēc reālākā ir nedzirdīgo skolu absolventu daļēja integrācija profesionālās izglītības iestādēs – separātu grupu veidošana un nelielu grupu iekļaušana dzirdīgu audzēkņu grupās.

A variants

IZM nodrošina iespējas iegūt profesionālo izglītību nedzirdīgajiem visās savas sistēmas mācību iestādēs.

Stiprās puses:

- notiek pilnīga nedzirdīgo audzēkņu integrācija, nodrošināta iespēja iegūt konkurētspējīgu profesiju;
- izglītības pakalpojums piemērots mērķa grupas vajadzībām;
- racionāli izmantots valsts budžeta finansējums;

Vājās puses:

- Nav

B variants

Stiprās puses

- Nedzirdīgajiem vieglāk orientēties piedāvātajos pakalpojumos, jo samazinās to sniedzošo institūciju skaits;
- Vienkāršota resursu administrācija
- Izglītības pakalpojumus iespējams elastīgi pielāgot, mērķtiecīgi un regulāri uzlabot to kvalitāti nedzirdīgo specifisko vajadzību apmierināšanai
- Mērķtiecīgi veidot pielāgotu mācību bāzi, kvalificētu personālu

Vājās puses

- Ierobežotas profesionālās izglītības iespējas

3.1.4. Optimizēt profesionālās izglītības sistēmas piedāvājuma nedzirdīgajiem absolventiem normatīvo bāzi

Darba grupa ietvērusi sistēmaprakstā vairākus tematiski saistītus moduļus:

- 1) profesiju standarti, potenciāli apgūstamo – piedāvājamo izglītības programmu atbilstība Medicīnisko kontrindikāciju saraksta un citu profesiju izvēli ierobežojošo normatīvo dokumentu prasībām;
- 2) pasniedzēju algas un skolu uzturēšanas izdevumi
- 3) prasības profesionālās izglītības sniedzējiem, kuri apmāca dzirdes invalīdus

Profesiju standarti ir pamatdokuments visām izglītības iestādēm, kuras veic profesionālās izglītības procesu. Profesijas standarts ir viens no profesionālās izglītības saturu reglamentējošiem pamatdokumentiem. Profesijas standarts nosaka profesionālās kvalifikācijas pamatprasības, kā arī attiecīgās specifiskās prasības, kas nepieciešamas galveno darba uzdevumu veikšanai attiecīgajā profesijā. Profesiju standartu izstrādi organizē Izglītības un zinātnes ministrija sadarbībā ar profesionālās izglītības sadarbības padomi. Profesiju standartos ir uzskaitītas prasmes, kas nepieciešamas katrā konkrētajā profesijā. Prasmes tiek iedalītas specifiskajās prasmēs profesijā, kopīgajās prasmēs nozarē, kopīgajās prasmēs nozarē un vispārējās prasmēs un spējās. Lielā daļā profesiju kā vispārējā prasme tiek definēta spēja komunicēties. Pārsvārā komunikēšanās veids netiek norādīts, bet atsevišķos gadījumos tiek uzsvērta *spēja verbāli komunicēties (arī tajās, kas ir īpaši populāras starp nedzirdīgajiem audzēkņiem un kurās arī pašlaik notiek viņu profesionālā sagatavošana)*. Jāuzsver, ka profesiju standarti ir iekšējs normatīvais akts. Tādēļ uz profesiju standarta pamata nevar tikt izdots

administratīvais akts jeb privātpersonai saistošs lēmums. Tas nozīmē, ka izglītības iestāde nevar savu atteikumu uzņemt nedzirdīgu personu pamatot ar profesiju standarta prasībām. Jebkuru administratīvo aktu var pamatot vienīgi ar ārēju normatīvo aktu. Līdz ar to rodas juridiski nekorekta, pretrunīga situācija. IZM jāveido starpinstitucionāla darba grupa profesiju standartu pārstrādāšanai un piedāvājamo profesiju monitoringam attiecībā uz dzirdes invalīdiem veselības stāvokļa dēļ nepieejamajām profesijām (piemēram, vājdzirdīgajiem – darbs trokšņainos apstākļos).

Profesionālās izglītības satura atbilstību darba tirgus prasībām nodrošina profesiju standartu esamība un aktualitāte. Darba devēju organizācijas pašlaik nespēj uzņemties pilnu atbildību par profesiju standartu un kompetenču aprakstu izstrādi. Tādēļ šo darbu pašlaik veic Izglītības un zinātnes ministrija. Tomēr darba devēju aktivitāte, iniciatīva un prasme šajā procesā ir nepietiekama. Visām darba tirgū pieprasītajām profesijām profesiju standarti vēl nav izstrādāti, jo darba tirgū arvien veidojas jaunas profesijas. Tirgus ekonomika, izvirzot jaunas prasības profesionālajai kvalifikācijai, attīstās straujāk nekā atbilstošu profesionālās izglītības programmu piedāvājums. Būtiska problēma, kas kavē mērķtiecīgus ieguldījumus profesionālajā izglītībā, ir nepietiekami skaidri definēts tautsaimniecības sektoru pieprasījums vidējā termiņā.

Darbs ar dzirdes invalīdiem no pedagoģiskā kolektīva prasa papildus zināšanas specifiskos jautājumos, papildus psiholoģisko, emocionālo slodzi, koncentrēšanās spējas un prasmes, kuras netiek sniegtas standarta apmācības procedūrās. Tajā pašā laikā neviens no viņiem nav „pasargāts” no audzēkņu ar speciālajām vajadzībām iekļaušanas apmācības grupās. Nepieciešama tālāka apmācība, nepieciešama motivācija uzņemties šīs rūpes, nepieciešama ieinteresētība. Neadekvāta ir šo pasniedzēju, meistarū darba samaksa. Neadekvāta un neproporcionāla tā ir attiecībā uz vispārīzglītojošo specsksolu skolotāju atalgojuma fona. Jo šie pedagogi saņem papildus piemaksas par darbu ar (dzirdes) invalīdiem, profesionālās izglītības sistēmā šādu piemaksu nav. Turklāt pedagogiem nav arī pārliecības par to, ka apgūstot speciālās zināšanas, tās neizrādīsies liekas, jo pēc gada jauni nedzirdīgie audzēkņi šo skolu var arī neizvēlēties. IZM, saskaņā ar pašreiz spēkā esošo kārtību, (nosaka attiecīgie MK Noteikumi) gada sākumā plāno finansiālo nodrošinājumu katrai konkrētajai profesionālās izglītības iestādei. Neviena mācību iestāde šajā gada laikā nevar sniegt ticamu atbildi uz jautājumu vai tajā tiks uzņemti cilvēki ar speciālajām vajadzībām. Šiem izglītojamajiem netiek paredzēts papildus finansējums. Līdz ar to skolas spiestas papildus līdzekļus nepieciešamo pakalpojumu nodrošināšanai atrast savos budžetos.

- 1) Institucionāli nosakāma piemaksu sistēma profesionāli tehnisko mācību pedagogiem/ darbiniekiem par darbu ar (dzirdes) invalīdiem.
- 2) Izstrādājama normatīvo dokumentu bāze profesionāli tehnisko skolu finansējumam, kas segtu papildus izdevumus, kas saistīti ar personu ar īpašām vajadzībām integrēšanu mācību procesā
- 3) IZM, LM un EM jāveido prioritāri nepieciešamo (un pieejamo) profesiju saraksts (dzirdes) invalīdiem.
- 4) Nosakāma prakses laika metodoloģija, papildnodarbības un praktiska apmācība kā jauniešiem – dzirdes invalīdiem kontaktēties ar darba devējiem, iekļauties dzirdīgu cilvēku kolektīvos.

3.1.5. Noteikt vienotu valsts institūciju, kuras funkcijas būs koordinēt un uzraudzīt (nedzirdīgo/ vājdzirdīgo) speciālo skolu absolventu pārejas procedūras uz profesionālās izglītības sistēmu. Plānot nepieciešamo (starp)institucionālo atbalstu, apkopot statistiku, veidot datu bāzi.

Lai nodrošinātu labvēlīgus priekšnosacījumus visiem nedzirdīgajiem integrēties profesionālās izglītības struktūrās un visām iesaistītajām institūcijām savstarpējās sadarbības ciešākai attīstībai un regulārai apmaiņai ar aktuālo informāciju, koordinētu līdz šim nepietiekošo sadarbību starp izglītojamajiem un izglītības sistēmu, izglītības un darba sektoriem, sekmētu efektīvu resursu un materiālu izmantošanu, kā arī uzlabotu kopumā pakalpojumu kvalitātes nodrošinājumu visām nedzirdīgo grupām mūžizglītības kontekstā, sistēmā iesaistīto institūciju sadarbības veicināšanai nepieciešams noteikt vienu atbildīgo institūciju. Pašreiz izveidotā sistēma – par izglītības procesa politiku atbild IZM, par konkrētu nodrošinājumu IZM, LM, pašvaldības, par profesionālās piemērotības noteikšanu LM, par darba (tātad profesiju izvēlē) plānošanu EM – procesā iesaista daudzas institūcijas, taču nenosaka vienu atbildīgo. Rodas haoss, kas izpaužas nekontrolētā un nevadītā audzēkņu pašplūsmā no vienas mācību iestādes uz citu, līdz ar to nespējot tās nodrošināt ar nepieciešamajiem finansu un cilvēkresursiem, specializētajiem pakalpojumiem.

No pašlaik procesā iesaistītajām institūcijām minamas

PKIVA sniedz grupu un individuālās konsultācijas par karjeras izvēli un plānošanu, profesionālās piemērotības noteikšanu, kā arī par darba meklēšanas un darbā noturēšanās jautājumiem kā jauniešiem tā pieaugušajiem, nodarbinātos ieskaitot, īpaši iedzīvotājiem ar paaugstinātu

sociālās atstumtības risku; daļēji nodrošina lēmuma pieņemšanai nepieciešamo informāciju, kā arī sadarbībā ar NVA veic bezdarbnieku apmācību spēju psiholoģisko novērtēšanu.

Pakalpojumi tiek sniegti PKIVA struktūrvienībās – reģionālajos informācijas–konsultāciju centros un rajonu konsultāciju kabinetos. PKIVA šobrīd strādā 60 konsultanti ar augstāko izglītību psiholoģijā, atsevišķos gadījumos – pedagoģijā, izmanto psiholoģiskas darba metodes un uz klientu centrētu pieeju, lai nodrošinātu sekmīgu pakalpojumu sniegšanu, PKIVA regulāri pilnveido metodisko bāzi, veicot klientu profesijas izvēles problēmu un vajadzību izpēti, pilnveidojot esošās un izstrādājot jaunas metodes karjeras konsultēšanas un profesionālās piemērotības noteikšanas jomās, kā arī pārstāv Latviju Starptautiskajā izglītības un profesijas izvēles konsultantu asociācijā un piedalās konsultāciju starptautisko kvalitātes standartu izstrādē, izvērtē karjeras attīstības atbalsta sistēmā izmantojamo metožu atbilstību zinātnes, darba tirgus un starptautiski atzītām prasībām.

NVA realizē bezdarba samazināšanas politiku valstī, organizējot un īstenojot aktīvos nodarbinātības pasākumus. Pasākumu konkurētspējas paaugstināšanai ietvaros tiek organizētas dažādas aktivitātes bezdarbniekiem un darba meklētājiem, lai sekmētu pašiniciatīvu, orientēšanos un pielāgošanos darba tirgus prasībām.

SIC papildus invalīdu sociālajai un profesionālajai rehabilitācijai, pirms izglītības programmu apguves uzsākšanas invalīdiem piedāvā profesionālās piemērotības noteikšanu, izmantojot arī darba izmēģinājumus, īpašu uzmanību pievēršot indivīda veselības stāvoklim. Nākotnē paredzēts paplašināt piedāvāto apmācību programmu klāstu, kā arī pilnveidot darba metodes un metodiskos materiālus.

SIC invalīdi var apgūt piecas pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmas, piecas profesionālās vidusskolas izglītības programmas un trīs arodizglītības programmas. SIC realizē arī profesionālās pilnveides, profesionālās tālākizglītības un modulārās apmācības programmas.

Pirms mācību uzsākšanas, lai kopā izvērtētu pretendenta iespējas apgūt kādu profesiju, SIC notiek vienas dienas līdz divu nedēļu ilgs profesionālās piemērotības noteikšanas kurss. Šajā laikā ar pretendentu strādā arodārsts, arodapmācības skolotāji psihologi un sociālpedagoģi. Tiek noskaidrotas pretendenta iepriekšējās zināšanas un pieredze, analizētas spējas mācīties, saprast, uztvert un iegaumēt jauno. Arodapmācības skolotāji ar specifiskiem teorētiskiem un praktiskiem darba izmēģinājumiem palīdz izvērtēt pretendenta spējas apgūt noteiktu profesiju.

Neviena no šīm institūcijām neizrāda pašiniciatīvu, tās izstrādājušas pakalpojumus un (ne)gaida, lai nedzirdīgie jaunieši paši tās sameklē un izmanto šos pakalpojumus. Audzēkņiem ar speciālām vajadzībām (dzirdes invalīdiem) faktiski tas nav iespējams, pakalpojums ir nepieejams. Turklāt neviena no testēšanas programmām nav pielāgota dzirdes invalīdiem.

IZM ir atbildīga par valsts izglītības politikas izstrādi un ieviešanu, kā arī koordinē karjeras izglītības īstenošanu visā izglītības sektorā.

PIAA Profesionālās orientācijas informācijas daļa karjeras attīstības atbalsta sistēmas ietvaros īsteno IZM politiku karjeras izglītības īstenošanā izglītības jomā. Profesionālās orientācijas informācijas daļa apkopo un izplata informāciju par izglītības iespējām Latvijā un ES valstīs visām iedzīvotāju grupām, nodrošina metodisko un informatīvo atbalstu karjeras izglītības īstenošanā iesaistītajiem darbiniekiem, organizē un vada seminārus par mūsdienīgām informēšanas/ karjeras izglītības/karjeras konsultēšanas metodēm un materiāliem klašu audzinātājiem un citiem karjeras izglītības īstenošanā iesaistītajiem pedagogiskajiem darbiniekiem, organizē, vada un/vai piedalās citu rīkotajos informatīvajos pasākumos par Eiropas Komisijas politiku karjeras attīstības jautājumos, par izglītības iespējām Latvijā un ES valstīs, izstrādā un publicē drukātā un e-formā informatīvos un metodiskos materiālus, nodrošina informācijas apmaiņu starp karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu sniedzējiem 32 Eiropas valstīs caur Eiropas Komisijas atbalstīto Euroguidance tīklu, nodrošina informāciju Eiropas valstīs par izglītības iespējām Latvijā caur EK portālu PLOTEUS (Portal on Learning Opportunities Throughout the European Space), atbildot (galvenokārt elektroniskā formā) uz citu valstu informācijas sniedzēju, karjeras konsultantu un iedzīvotāju jautājumiem, kā arī sekmē Latvijas KAAS speciālistu iesaistīšanos dažādos, ar karjeras izglītības attīstību saistītos projektos.

Tā kā lielākā daļā izglītības iestāžu ir pašvaldību pārziņā, nākotnē normatīvajos aktos nepieciešams definēt to lomu un pienākumus. **Pašvaldībās** turpināsies pašvaldību reforma, kuras gaitā paredzēts līdz 2007.gada 1.janvārim izveidot reģionu pašvaldības, pārņemot rajona pašvaldību un plānošanas reģionu funkcijas, līdz 2009.gada martam sagatavot vēlēšanas reformētās vietējo pašvaldību teritorijās. Vietējās pašvaldības īsteno informācijas sniegšanu sociālās palīdzības klientiem un pašvaldības izglītības iestāžu audzēkņiem (sociālās palīdzības veida – palīdzība ar padomu) ietvaros. Apjoms ir atkarīgs no vietējiem apstākļiem un no prasmes sadarboties ar valsts institūcijām. Informācijas sagatavošanas jomā pašvaldību ieguldījums ir netiešs, jo pašvaldība ietekmē nodarbinātības struktūru un iespējas tikai savā teritorijā attīstības

plānošanas un telpiskās plānošanas procesā un sastādot ikgadējo nodarbinātības plānu. Gadījumos, kad pašvaldības brīvprātīgi iesaistās nodarbinātības veicināšanas projektos, tās var veikt/veicināt jebkura veida karjeras attīstības pasākumus.

Tomēr neviena no šīm institūcijām nevar veikt dzirdes invalīdiem nepieciešamās funkcijas, tāpēc LNS darba grupa iesaka par atbildīgo institūciju noteikt **Valsts speciālās izglītības centru**, kuru IZM plāno izveidot nākošajā plānošanas periodā. Lai gan tas tiek plānots kā vispārējās speciālās izglītības koordinējošs orgāns, tomēr šobrīd ir piemērotākais laiks papildināt šī centra potenciālās funkcijas.

Jāņem vērā tas, ka pašreizējā situācijā valstī nav iespējams nodrošināt metodiski konsultatīvu darbu vispārējās izglītības iestādēs integrētajiem izglītojamajiem, viņu vecākiem un pedagogiem, jo valstī nav izveidota speciālās izglītības atbalsta sistēma. Lai veicinātu iekļaujošās izglītības attīstību, bija nepieciešams izveidot Valsts speciālās izglītības centru un pilnveidot arī pedagoģiski medicīnisko komisiju kompetenci. Integrācijas procesu kavē pedagogu nepietiekamā sagatavotība darbam ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām.

3.1.6. Noteikt pakalpojumu kompleksu, kurš jānodrošina profesionālās izglītības mācību iestādēm nedzirdīgajiem audzēkņiem. Veikt pasākumus tā integrācijai profesionālās izglītības sistēmā.

Vairākos normatīvajos dokumentos ir definētas dažādas prasības mācību iestādēm, kuras nodrošina izglītību personām ar speciālajām prasībām. Tās netiek pildītas. Piemēram, MK 31.10.2003. Noteikumi Nr. 579 „Noteikumi par vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāžu nodrošinājumu atbilstoši speciālām vajadzībām” nosaka:

.	Izglītojamie ar dzirdes traucējumiem: 21015211, 21015221, 21015212, 21015222, 31015213			
2.1.	nedzirdīgie izglītojamie (izteikti smagas pakāpes sensori neirāla vājdzirdība (5.pakāpes vājdzirdība), smagas pakāpes sensori neirāla vājdzirdība (4.pakāpes vājdzirdība), vidēji smagas pakāpes sensori neirāla vājdzirdība (3.pakāpes vājdzirdība))	Mācību telpa 7–10 izglītojamiem. Vizuālie indikatori skaņu izrunas fiksēšanai, indukcijas spoles, kolektīvās skaņas pastiprināšanas iekārtas, skaņu raidītāji–uztvērēji FM sistēmā	Papildu korekcijas un rehabilitācijas nodarbības surdopedagoga vadībā (individuāla dzirdes atlieku vingrināšana un valodas attīstīšana). Individuāli dzirdes aparāti. Izglītības iestādes pasākumu	Surdopedagogs (vai nedzirdīgo tulks katrā stundā). Palīgskolotājs (atkarībā no izglītojamā veselības stāvokļa un attīstības līmeņa)

<p>2.2. vādzirdīgie izglītojamie (viegla dzirdes zuduma pakāpe, kas radījusi valodas traucējumus, vidēja dzirdes zuduma pakāpe, kas radījusi valodas traucējumus, vidēji smaga dzirdes zuduma pakāpe, kas radījusi valodas traucējumus, smaga dzirdes zuduma pakāpe, ja ir valodas attīstības priekšnoteikumi, ļoti smaga dzirdes zuduma pakāpe, ja ir valodas attīstības priekšnoteikumi</p>		<p>tulkošana zīmju valodā. Speciālista palīdzība dzirdes aparātu noregulēšanā un sīku tehnisku kļūmju novēršanā</p>	
---	--	---	--

Darba grupa uzskata, ka nepieciešams viens, visaptverošs normatīvais akts, kurš noteiktu obligātu pakalpojumu kompleksu visām izglītības iestādēm – pirmsskolas, vispārizglītojošās specskolās un profesionālās un augstākās izglītības sistēmas mācību iestādēm, neatkarīgi no to pakļautības un īpašuma formām, kuras izglīto personas ar speciālām vajadzībām.

Kā obligāti priekšnoteikumi izglītības procesa organizēšanai nedzirdīgām personām nosakāmi:

- 1) *Valsts budžeta apmaksāti zīmju valodas tulku pakalpojumi / katrā klasē, grupā minimālā prasība divi tulki/.*
- 2) *Valsts budžeta apmaksāti kolektīvās lietošanas tehniskie palīg līdzekļi – inductīvās spoles, FM sistēmas u.c.*
- 3) *Nedzirdīgajiem adaptēti mācību metodiskie materiāli. Nedzirdīgajiem ar garīgās attīstības traucējumiem adaptētas programmas un metodiskie materiāli.*
- 4) *Izglītošanas procesā iesaistītajam pedagoģiskajam kolektīvam apmācība specifiskajos ar nedzirdību saistītajos jautājumos (komunikācijas problēmas, zīmju valodas pamati, pasaules uzskatu un uztveres veidošanās specifika, nedzirdīgo kultūra utt.).*

5) *Valsts budžeta apmaksāta, regulāra zīmju valodas tulku apmācība*

3.1.7. Izveidot uz Rīgas nedzirdīgo bērnu internātskolas bāzes jaunu profesionālās izglītības mācību iestādi.

2006. gadā uzsākti jaunas Rīgas nedzirdīgo bērnu internātskolas būvniecības darbi. Pašreizējās skolas būvju tehniskais stāvoklis ir kritisks, tāpēc būvniecība ir pamatota un nepieciešama. Tomēr pieņemtais lēmums ir stipri apšaubāms tā centralizācijas tendenču dēļ. Ja valsts kopējā politika ir integrācija vispārizglītojošās skolās, tad šajā gadījumā vērojama tieši pretēja tendence. Skolas ietilpība plānota visiem Latvijas nedzirdīgajiem bērniem, ieskaitot pat vidusskolu un etniskās minoritātes.

Koncepcijas izstrādes darba grupa piedāvā uz jaunās skolas bāzes veidot arī iespējas nedzirdīgajiem audzēkņiem iegūt profesionālo izglītību. Pastāv vairākas akceptējamas alternatīvas un nepieciešams izveidot kopīgu darba grupu ar IZM, LM, Rīgas pašvaldības, LNS un nedzirdīgo bērnu vecāku pārstāvniecības piedalīšanos optimāla risinājuma izstrādāšanai.

3.2. Metodoloģijas pamatojums

Pamatā izstrādātajiem sistēmas priekšlikumiem ir vispusēja:

- 1) situācijas izpratne, kas panākta ar
  - pētījumiem / Koncepcijas izstrādātāji balstījās uz 4 uz mērķauditoriju tendētiem pētījumiem, rezultāti pieejami www.lns.lv
  - situācijas analīzi / sk. Koncepcijas 2.1.punktu/
  - atbilstošo normatīvo aktu monitoringu
  - atbildīgo institūciju stratēģisko un taktisko plānu analīzi
  - starptautiskās pieredzes pārņemšanu
  - konsultācijām un diskusijām ar procesā iesaistītajiem profesionāļiem
  - pašas mērķauditorijas iesaisti gala produkta izstrādē.

2) modificēta esoša sistēma

Visi izstrādātie priekšlikumi tika attiecināti uz esošo sistēmu, esošajām politikām un plāniem. Pilnībā iekļaujas integrētās izglītības politikas vadlīnijās.

3) kompleksa pieeja

Izstrādātie priekšlikumi ir savstarpēji saistītu moduļu komplekss. Problēmas risinājumi iespējami vienlaicīgi. Tomēr tas ir arī iespējams tematiski un terminēti separāti.

4) integrācijas moduļi

Koncepcijas realizācija iespējama posmveidīgi, atkarībā no finanšu un cilvēkresursiem:

- Iesaistītās institūcijas autentificējas, visām ir vienādas tiesības pieteikties jebkura darba jebkurai lomai.
- Nepieciešamo darbu plūsma paredz regulāru ziņojumu apmaiņu starp institūcijām, atspoguļo darba ekstenzionālo stāvokli.
- Katrai procedūrai jābūt aprobētai, tai var būt tikai viena gala versija/dokuments.
- Procesa soļiem jābūt pievienotiem termiņu datumiem,.
- Visi "metadati" - procesu apraksti, procesu soļi un lomas ir iepriekšdefinētiem konfigurācijas datiem.
- Iesaistītās institūcijas atbildīgas par izstrādāto produktu un tā integrāciju.

5) inovatīvi risinājumi

Inovatīva ir pieeja par vienotas sistēmas izveidi starpinstitucionālā telpā. Piedāvāto risinājumu saturs, pakalpojumu pēctecība atbildību sadale. Inovatīvs ir resursu veidošanas mehānisms, iesaistot netradicionālos spēlētājus – sabiedriskās organizācijas. Vienotas atbildības un iekšējo rezervju izmantošanas mehānisms.

3.3. Nepieciešamie tiesību aktu grozījumi

1. Likums “Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību”

2. Izglītības likums

3. Ministru kabineta noteikumi Nr. 309 „Kārtība, kādā no valsts budžeta sedzami izdevumi profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguvei izglītojamiem ar speciālām vajadzībām un notiesātajiem”

4. Ministru kabineta noteikumi Nr. 274 „ Kārtība, kādā personas saņem profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus, un prasības profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem”

6. Ministru kabineta noteikumi Nr. 347 „Noteikumi par prasībām pedagogiem nepieciešamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai”

7. Ministru kabineta noteikumi Nr. 276 „Mācību prakses organizēšanas kārtība”

8. Ministru kabineta noteikumi Nr. 493 „Speciālās izglītības iestāžu, vispārējās izglītības iestāžu speciālās izglītības klašu (grupu) un internātskolu finansēšanas kārtība

9. Ministru kabineta noteikumi 190 „Kārtība, kādā valsts deleģē sabiedriskajām organizācijām atsevišķu profesionālās izglītības pārvaldes un atbalsta funkciju veikšanu”

Projekta darba grupa sagatavojusi priekšlikumus virknei likumdošanas aktu un normatīvo dokumentu izmaiņām (sk. Pielikumā) un atkārtoti aicina IZM izdiskutēt jautājumu par Speciālās izglītības likuma nepieciešamību. Šis priekšlikums nav pretrunā ar valsts pamatnostādņem par integratīvo izglītību, jo šajā likumā būtu iespēja atrunāt arī šo jomu. Valstīs, kurās pieņemts un darbojas Speciālās izglītības likumi, to efektivitāte ir neapšaubāma un reālajā praksē tie sevi pilnībā attaisno.

4. Indikatīvs nepieciešamā finansējuma aprēķins

2006.gadā Valsts speciālās izglītības centra personāla darba samaksai un valsts obligātās apdrošināšanas iemaksām, kā arī ar iestādes dibināšanu un uzturēšanu saistītajiem izdevumiem ir nepieciešami Ls 73 477.

Katru gadu Valsts speciālās izglītības centra personāla darba samaksai un valsts obligātās apdrošināšanas iemaksām, kā arī ar iestādes uzturēšanu saistītajiem izdevumiem ir nepieciešami Ls 319 684. Papildfunkciju veikšanai papildus finansējums nav nepieciešams.

Pedagogu darba samaksai, nedzirdīgo tulku atalgojumam, kolektīvās lietošanas tehniskajiem palīgīdzekļiem, profesionālās piemērotības programmas izstrādāšanai nepieciešams papildus

- vienreizējs valsts budžeta finansējums - nav nepieciešams,
- ikgadējs papildus finansējums – IZM nepieciešams izveidot speciālistu darba grupu aprēķinu pamatošanai

5. Pielikumi ar priekšlikumiem likumdošanas aktu un normatīvo dokumentu izmaiņām

- 1) Grozījumi likumā “Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību”
- 2) Grozījumi Izglītības likumā
- 3) Grozījumi Ministru kabineta 2001.gada 10.jūlija noteikumos Nr.309 "Kārtība, kādā no valsts budžeta sedzami izdevumi profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguvei izglītojamiem ar speciālām vajadzībām un notiesātajiem"